

Малиновий пелікан

Автор:

Володимир Войнович

Малиновий пелікан

Володимир Миколайович Войнович

Великий російський роман

Якщо визначати жанр нового роману Володимира Войновича, то його можна назвати «роман-бомба», бо одразу після публікації він неодмінно вибухне. Адже письменник у ньому говорить про таке, про що у російському середовищі воліють мовчати – хто ж захоче відверто визнавати свої помилки та вади, зізнаватися в абсурдному устрої російського життя?

...А починається все з того, що автора, від імені якого йде оповідь, вкусив кліщ. Витягти його вдома не вдається, і тому постраждалого везуть у кареті «швидкої допомоги» до лікарні. Дорогою з ним трапляються різні пригоди, а коли він починає марити, перед очима постають різноманітні видіння. І всі ці пригоди та видіння пов'язані з устроєм Росії. Так, виявляється, що країною править Перша особа держави, скорочено Перодер, який має вигляд... пелікана малинового кольору. Чому? Після анексії Криму з'ясовується, що українська хунта мало того, що гнобила населення, вона довела рідкісний вид птахів – малинових пеліканів – до майже повного винищення. Остання пара пеліканів розучилася висиджувати яйця. І в Росії є лише одна людина, яка може їм допомогти особистим прикладом... А щоби догодити Перодеру, всі його підлеглі також набувають вигляду пеліканів, прилаштовуючи й собі дзьоби – чи то з картону, чи то з іншого матеріалу...

Володимир Войнович

Малиновий пелікан

© В. М. Войнович, 2016

© М. Ф. Каменюк, переклад українською, 2016

© Л. П. Вировець, художнє оформлення, 2016

© Видавництво «Фоліо», марка серії, 2015

Кліщ

Був у лісі. Збирав гриби. Повернувся додому, поїв, поспав, подивився телевизор, увечері засвербіло в правому кутку живота. Почухав, забув, знову засвербіло, нагадало. Близько півночі, до сну зібравшись, вирішив наблизитись до свічада. Глянув: ненечко моя! Коло діаметром сантиметрів п'ять наче триколірна червоно-помаранчево-жовта мішень і в самісінькій серединці, якщо з мішенню порівнювати, просто в десятці – чорна масна цятка. Придивився – цятка-то жива, лапками ворушить. Кліщ!

Я багато чув про неприємності від зустрічі з цим паразитом, про можливі фатальні наслідки зі смертельним фіналом, тому поліз в інтернет й одразу ж збагатився знаннями про кліщовий енцефаліт та хворобу Лайма (вона ж бореліоз – не плутати з композитором Берліозом та його булгаковським однофамільцем). Окрім цих двох, про які всі чули, є бабезіоз, рикетсіоз, гранулоцитарний анаплазмоз, моноцитарний ерліхіоз та ще усіляка негідь. Але для себе я прикинув, як найжахливіші, перші дві (нагадую): енцефаліт та бореліоз. Ознайомився з першими симптомами: сильний головний біль, блювання, світлобоязнь, температура до сорока, і це лише початок. В іншому випадку на шляху до смертельної межі можуть спостерігатись лихоманка, гіперемія зів, склер шкіри, диспепсичні розлади, парези та паралічі шиї, верхніх кінцівок, обвисання голови на груди.

Я, зізнаюсь, – людина слабкодуха. Коли чую про можливість якихось симптомів, негайно їх помічаю. Якщо хтось скаже, що у мене незвично червоне обличчя і чи не ознака це підвищеного тиску, він, тиск, негайно в мене піднімається до

гаданого рівня. Чи опускається, якщо запідозрити, що він понижений. Спробуйте, скажіть при мені що-небудь про епідемію грипу, і мій організм відразу відгукнеться кашлем, чханням та значним підвищенням температури. Зараз, якщо я не виявив у себе ознак гіперемії зіва та склер, диспепсичних розладів, то лише тому, що не зрозумів значення цих слів. Якби зрозумів, вони були б тутечки. А ось світла, мені здалося, в будинку надто багато, і обвисання голови на груди, це зі мною сталося одразу. Лець я цю гидоту побачив, так вона, тобто голова, а не гидота, одразу й обвисла. Заглиблюватись далі в симптоми я не став, перейшов до інструкції, як позбутись непроханого гостя. Спосіб ніби простий. Прикласти ватку з олією, потримати хвилин п'ятнадцять, паразит почне задихатись і полізе назовні. Я приклав. Через п'ятнадцять хвилин він не виліз. І через тридцять, і через сорок залишався, де був. Терплячий виявився. Можливо, навіть чемпіон серед кліщів з витривалості, гідний занесення до Книги рекордів Гіннесса.

Між іншим, щоб ви собі уявляли, наскільки це можливо, приблизну хронологію, уточню, що ця халепа з кліщем закінчилась цими днями, а розпочалась... Дідько його зна, коли вона розпочалась, тоді ще, коли все у нас було тихо-мирно, країна готувалась до прийдешньої Олімпіади, ми повільно з хрускотом у суглобах розгинали коліна та підтримували добрі комерційні стосунки із сусідніми ворожими братерськими державами. Якби я міг передбачити, що станеться пізніше, то, можливо, про дрібну комаху не писав би, але оскільки час був ще мирний, без примітних подій, а тому нудний, що навіть задуми скількись гострі на думку нікому не спадали і вся література марніла за браком практичної відсутності сюжетів. Скажу більше, в описаний час життя здавалось настільки щасливим, що потреба в хоч трохи серйозній літературі цілком зникла. Нещасні люди, які завжди щасливі. І нещасливі письменники, які живуть серед щасливих людей. А сатирики й поготів. Я припускаю, що якби Салтиков-Шедрін воскрес і прожив трохи серед нас, тоді ще відносно щасливих, то, роздивившись та не знайшовши нічого цікавого, він залюбки повернувся б назад у той світ, до якого звик. Я теж у той час не бачив навколо себе жодних вартих уваги тем і з цієї причини зосередився на цьому бідолашному кліщі, маючи те виправдання, що він хоч і маленький, але клопоту завдав мені значного. Тим паче, що сама собою подія заглиблення в мое тіло кліща стала для мене поодиноким в останній час фізичним дотиком до реального життя.

Річ у тім, що коли мені було років набагато менше, ніж тепер, я вів рухливий спосіб життя. Взимку жив у місті, влітку – в селі, багато мандрував Росією, відвідував заводи, колгоспи, блукав тайгою з геологічним загоном, спостерігав за роботою золотошукачів на Колімі, плавав в Охотському морі на дірявому

рибальському сейнері, побував у Антарктиді та загалом славився як один з перших знавців російської дійсності. Але останнім часом від життя, як то кажуть, відірвався.

Вік, лінощі, хвороби, втрата енергії, цікавості до мандрів, людей та географії, а також зменшення матеріальних можливостей призвели до того, що я став домосідом.

Сиджу на дачі. В місто виїжджаю рідко, у випадках крайньої необхідності. Практично ні з ким не спілкуюсь, окрім дружини, хатньої робітниці Шури та зовсім вже рідко з кимось із сусідів, коли виходжу вигуляти пса. Колись я думав, що запасу накопичених мною життєвих вражень вистачить для моїх писань на все життя, але запас виявився не настільки об'ємним, як я очікував, а життя довшим, ніж я розраховував, і зненацька для мене настав час, коли я, хто тримав у голові стільки сюжетів, раптом з'ясував, що просто не знаю, про що писати. Тому що сиджу вдома, не ходжу навіть до магазину і не знаю, що по чім. Сотні людських пригод, котрі знав, з пам'яті спливали, тисячі вражень потьмарились, а нові у мене звідкіля? З телевізора. Вдень ще якимось працюю, а ввечері сиджу перед «ящиком», і всі свіжі знання звідтіля. Так само, як і у моєї високоосвіченої дружини та хатньої робітниці, яка не подужала семирічки. Всі ми знаємо про Галкіна, Пугачову, Кіркорова, Малахова, Безрукова, Хабенського та інших телеведучих, співаків, серіальних акторів, олігархів, їхніх дружин та коханок. Хто з ким одружився, розлучився, купив будинок на Лазурному узбережжі чи арештований за крадіжку в особливо великому розмірі. І не лише я не знаю теперішнього життя. Його не знає ніхто. Раніше відмітною ознакою міського пейзажу були бабусі, які сиділи на ослінчику перед будинком, помічали та обговорювали усіх сусідів, які входили чи виходили, хто що придбав, в чому одягнений, хто п'є, б'є дружину, чию дружину, коли чоловік у відрядженні, відвідує коханець. Тепер таке враження, що ні в кого в країні власного життя немає, всі сидять перед «ящиком», слідкують за долями героїв мильних опер, заздять їхнім успіхам, співчують невдачам та переживають за них більше, ніж за себе. І я теж живу саме таким життям, подібно більшості моїх співгромадян, сиджу вечорами, втупивши погляд у «ящик», живу в ньому, жив би й далі, якби не цей клятий кліщ.

О пів на другу ночі я розбудив та покликав на допомогу Варвару, дружину. Кажу: давай, допомагай, витягуй. Вона нічого подібного в житті не робила і по телевізору в медичній передачі лікаря Голишевої їй такого не показували. Взяла пінцет, наділа окуляри, руки тремтять, ніби їй доведеться робити порожнинну

операцію, а не видаляти дрібну комаху. При тому, що вона не лише медичної освіти не має, але від краплі крові, котру беруть на аналіз з пальця, втрачає свідомість. Так ось вона штрикала, штрикала в цю тварюку пінцетом, потім я сам в неї штрикав, а вона як була там, так і зосталась, хоча, сподіваюсь, ми їй якісь незручності все ж спричинили. На кшталт тих мужиків з анекдоту, які на прохання сусідки намагались заколоти свиню, і кінець кінцем заколоти не закололи, але відлупцювали від душі.

Підняли ми з ліжка Шуру, а вона й поготів. Як глянула, так обидві руки підняла:

– Ні-ні-ні.

Я запитую:

– Що ні-ні-ні?

– Я його боюся.

– Кого його?

– Та цього. – Вона навіть руку простягнути не наважується, очима мені на нього вказує.

Я кажу їй:

– Та чого ж ти його боїшся? Ти ж у селі жила, курям, либонь, голови рубала?

– Курям, – погоджується, – рубала. А це ж не курка, це ж це...

А що «це», сформулювати не може, але зрозуміло, що щось жахливе. Після Шури прокинувся Федір, який спав у передпокої на килимку, та увійшов до кімнати, широко позіхаючи й похитуючи головою. Уважно нас усіх оглянув, не розуміючи, чим викликаний такий пізній гармидер, нічого не втямив, вискочив на канапу, простягнувся на всю довжину, поклав морду на передні лапи і почав очікувати, що буде далі. Я забув сказати, що Федір – це наш ердельтер'ер, який нещодавно відзначив своє шестиріччя.

Усунувши жінок від справи, я сам узяв пінцет, але знову діяв незграбно і нічого не досяг, хіба що убгав комаху в себе ще глибше, ніж вона сиділа до цього. Доки я трудився, Варвара набралася сміливості та розбудила телефоном знайомого лікаря. Той, позіхаючи у слухавку, мовив, якщо ми цього кліща відразу не витягнули, подальше можна довірити лише фахівцям. Тому що коли дилетант залишить в мені хоча б маленьку частинку цієї капості, від неї можна очікувати найсумніших наслідків, аж до згаданих вище. А час, котрий я описую, це ніч з суботи на неділю. Це в нас з Варварою завжди таке везіння: всі неприємності стаються саме в ніч з суботи на неділю, коли ніхто ніде не працює, а знайомі лікарі вимикають свої мобільні телефони та п'ють – терапевти спирт, котрий принесли з роботи, а хірурги подарований пацієнтами французький коньяк. Варвара каже, потрібно викликати «швидку». Я спробував заперечити, але потім погодився умовно, гадаючи, що «швидка» через кліща не поїде, але може дати корисну пораду. Зазвичай, скільки я чув, ця сама «швидка», сперш ніж виїде, задасть вам сто запитань по справі та безглуздох, що болить, де і як, чи холонуть ноги, чи синіють руки і скільки хворому років, у тому сенсі, що, може, пожив, та й досить, чи варто заради нього даремно палити бензин, та й на пенсії держава вже розтринькалась.

Трохи про себе і не тільки

Якщо ви нічого не знаєте про мене, я вам дещо розповім. Мене звати Петро Ілліч Смородін, це мій псевдонім, а справжнє прізвище, Прокопович, мало хто знає. Серед них – наша листоноша Заїра, яка на початку кожного місяця приносить мені пенсію, та касирка «Аерофлоту» Людмила Сергіївна, у якої я раніше купував квитки до Берліна, куди літав до свого сина Данила. Багато років я користувався її послугами, розраховуючись додатково своїми книгами та набором цукерок, а нині купую квитки он-лайн. До мого віку люди зазвичай тупішають і новими технологіями оволодівають важко, але я себе вважаю користувачем комп'ютера, як то кажуть, просунутим. Років тридцять з гаком тому в Америці я купив свій перший «Макінтош», він звався «Мак-плюс» (екран розміром з пачку цигарок), і відтоді намагаюсь йти в ногу з часом, чим викликаю зневагу мого сусіда по дачі, одного з останніх допотопних мугирів мого покоління Тимофія Семигуділова, прізвище якого його ж соратники злегка переінакшують, замінюючи літеру «г» іншою, з котрої починається слово «мати». Тимоха вважає, що справжній письменник повинен писати лише «пірцем», маючи на увазі кулькову ручку. Своею непроглядністю він вельми пишається і впевнений, що лише той, хто

пише від руки, може вважати себе хоч якоюсь мірою належним до справжньої російської літератури. Досягнення Пушкіна і Тургенева пояснює тим, що вони писали гусячим пером, а на комп'ютері ні «Євгенія Онегіна», ні «Бежин луг», на його думку, не напишеш. До всіх цих міркувань додає, що через комп'ютер йдуть флюїди (чому флюїди?) від диявола, а в того, хто пише «пірцем», є прямий контакт з Богом, хоча у нього самого, я підозрюю, якщо був контакт з чимось далеким, то через комутатор, установлений на Луб'янці. Щодо комп'ютера, то я гадаю, що і Пушкін, і Тургенев залюбки його б опанували, але в будь-якому разі технічна тупість ще не ознака літературного таланту, що досвід нашого мугиря якраз і засвідчує. Він пише важко, незграбною мовою. Пройшов довгий шлях. Був колись зразковим радянським письменником. Писав про успішні колгоспи і вважався середньої руки нарисовцем. Тридцять років був членом КПРС і половину цього часу – секретарем партійної організації. Завжди демонстрував безмірну відданість радянській владі, за котру, як казав, готовий віддати власне життя та задушити будь-кого, хто мав про неї не дуже добру думку.

Ще будучи, як і я, студентом літінституту, взяв участь у цькуванні Пастернака. І цим звернув на себе увагу влади. У сімдесяті роки вишукував серед побратимів по перу інакомислячих, охоче брав участь у гоніннях на них та був вельми кровожерливим. У вісімдесятих, відчувши, звідки вітер віє, перекваліфікувався у мугирі, почав писати повісті про колективізацію та руйнування більшовиками російського села, тоді радянська влада подібне вільнодумство допускала. Більшовики у нього були суцільно з прізвищами, що натякали на їх єврейське походження. Писав, як і раніше, незграбно, але, як тоді багатьом здавалось, гостро, чим зажив тимчасову репутацію правдолюбця і навіть прихованого антирадянщика. А коли радянська влада захиталась, дуже заповзято її захищав, довівши цим, що йому, як казав Бенедикт Сарнов, у літературі без підтримки армії, флоту та КДБ робити нічого. У дев'яності, котрі він називає лихими, ненадовго затиш, знітився, десь комусь пошепки пояснював, що завжди тайкома був лібералом і в доказ десь щось цитував зі своїх антиколгоспних опусів, але при передачі управління державою (разом з ядерним чемоданчиком) нашому теперішньому Перодеру (Першій особі держави) збадьорився духом, оголосив себе православним патріотом і нині шалено таврує американців та лібералів, захоплюється гідністю Володаря чемоданчика і за усіма ознаками з'їхав з глузду на мрії про православно-державну велич. І в його хворій голові якимось чином поєднуються уявлення про те, що країна зусиллями заокеанських політиків та наших лібералів лежить у руїнах, але й одночасно піднімається з колін, відроджується з попелу і ще покаже усьому світу, де раки зимують.

Колись Твардовський, з яким я у молодості був знайомий, казав, що людині називати себе самого письменником нескромно, тому що звання «письменник» припускає наявність в людині специфічних непересічних здібностей, котрі в сукупності називаються талантом. І насправді, в колишні часи те коло людей, яких іменують читацькою публікою, так і сприймали письменника, як істоту, наділену незвичайним і навіть надприродним хистом сягати в душу людини, розуміти її пориви, переживання, страждання, таємні потяги й таке інше. Але тепер це все залишилось у минулому і письменником називають ледь не кожного, хто пише дешеві детективи, жалісливі простенькі історії і навіть якісь брошури, конспекти політичних промов, рекламні тексти. Всі вони письменники. Тому тепер я, долучаючи до себе це звання, ніякого збентеження не зазнаю. Та й як уявляти мені себе, який написав дванадцять романів, шість сценаріїв, чотири п'єси та сотні невеликих літературних текстів? Я – член Спілки письменників, член Пен-клубу, член ще якихось журі, комітетів, редрад та редколегій, де часто густо просто значуся у ролі весільного генерала без усяких обов'язків та винагороджень. Крім того, перебуваю у двох іноземних академіях, є почесним доктором трьох університетів та лауреатом десятка премій. Сьогодні мене шанують, називають іноді навіть класиком, і романи мої у книжкових магазинах знаходяться у розділі «Класична література». Але був час, коли мене вважали дисидентом, відступником, ворогом народу, мене переслідували люди, імен яких давно ніхто не пам'ятає, казали, що я пишу книги за завданням ЦРУ та Пентагону (а тепер сказали б Держдепу), що книжечки мої нічого не варті й згниють разом зі мною або навіть раніше за мене на звалищі історії. На мене нападали могутні сили, погрожували усілякими карами, і все це я пережив і вижив, а задля чого? Чи не для того, щоб стати жертвою цієї маленької нікчемної членистоногої комахи?

Федір і Олександра

Щоб домалювати картину про себе та мою родину, до вищесказаного додам ось що. Мої діти від першого шлюбу, син Данило та донька Людмила, виросли та роз'їхались у різні боки. Він у Берліні змінив журналістику на бізнес, володіє великою автотранспортною конторою, ганяє фури в Росію, Білорусь, Україну та Казахстан і дуже непогано заробляє, а донька вийшла заміж за успішного американського адвоката чи, як вона каже, лойера, та проживає у місті Лексінгтон, штат Кентуккі, чи знову ж, як вони кажуть, Кентаккі. Теперішня моя родина – це я, дружина Варвара, хатня робітниця Шура і, певна річ, Федір.

Семигуділов вважає, що я пса так назвав із русофобських міркувань, тому що, як йому здається, лише людина, яка ненавидить чи зневажає росіян, може давати псам російські людські імена. Хоча це – нісенітниця несусвітська, тому що, по-перше, ім'я Федір, а також Теодор, грецького походження і означає «Божий дар», і тому що, по-друге, ніякі не русофоби, а справжні споконвічні росіяни з давніх-давен називали котів Васьками, кіз Машками, а кабанів Борьками. А пес отримав таке ім'я, бо він, як мені здається, схожий на мого двоюрідного брата Федьку, який такий же гладкий, добрий та кучерявий і на існування чотириноного тезки не ображається. Федір (не брат, а пес) має дуже гострий нюх на моє наближення. Коли я повертаюсь з міста, він відчуває це заздалегідь, виявляє значне занепокоєння, якщо вдається, втікає з двору і мчить до шлагбаума біля в'їзду в селище, щоб мене зустріти. Якимось чином вирізняє моє авто серед інших і дріботить за ним, метляючи своїм куцим хвостом.

– Як він впізнає ваше авто? – дивується Шура.

– За номером, – відповідаю.

– Та ну! – вигукує вона, але, маючи про інтелектуальні здібності Федора високу думку, схиляється до того, щоб перевірити.

Шура опинилась в нас, коли втекла з тамбовського села, де її все життя били. Спочатку за будь-яку провину та просто для постраху шмагав ремінцем наліганий батько, згодом за те, що виявилась безплідною, кулаками виховував чоловік, теж наліганий. Час від часу він «зашивався» і не пив, але тоді ставав ще злішим і бив ще більше. Шура все терпіла, не уявляючи собі навіть, що може просто піти, але їй пощастило, що одного разу він п'яний потрапив під автобус. Але до цього часу підріс і теж почав її бити на той час зачатий у пиятиці синок Валентин, від якого вона втекла, залишивши йому все, що в неї було, включаючи будинок та корову. Про сина вона говорити не любить, але чоловіка згадує з ненавистю і дякує шоферові того автобуса, котрий його роздушив.

З'явившись у нас, вона попервах поводила себе надто сором'язливо, боялась поставити зайве запитання і показати, що чогось не знає. Першим її завданням було приготувати нам з Варварою сніданок. Напередодні ввечері Варвара наказала їй зварити два яйця в мішечок. Вранці ми прокинулись, сніданку немає, нас зустрічає розгублена Шура і повідомляє, що всю кухню винишпорила, але мішечків ніде не знайшла.

Врешті-решт вона у нас прижилась, розм'якла, але давніх страхів довго не могла позбутись. Буває, я просто покличу її: «Шура!», вона здригається, дивиться на мене, і я бачу, що вона мене боїться. Боїться, що щось зробила не так і зараз буде фізично покарана. Іноді, втім, боїться не даремно. Якось, увійшовши до себе в кабінет, я застав її за тим, що вона, ставши на стілець, мокрою ганчіркою для підлоги намагалась протерти картину Поленова «Зарослий став», що висіла над моїм столом, не оригінал, звичайно, але дуже хороша копія.

– Що ти робиш?! – закричав я.

Вона повільно сповзла на підлогу, бліда, дивилась на мене приречено і губи її трусились. Через роки, уже більше до мене звикнувши, вона зізналась, що думала, що я буду її бити.

Шура живе у нас вже понад шість років. Ми їй виділили кімнатку на другому поверсі з окремим туалетом та душем. Там вона поставила собі шафку з настольною лампою. На шафку поставила маленьку іконку, на стіну почепила літографію, на котрій було зображено замок та став з лебедями. Ми віддали їй старий телевізор, котрий вона дивиться у вільний час. Її улюбленими передачами раніше були «Модний вирок» та «Нумо, поберемось», але з недавнього часу почала цікавитись політичними ток-шоу, котрі переглядає, але свого ставлення до них ніби ніяк не виявляє. Загалом, вона тиха, неговірка, чепурна. Особистого життя у неї, здається, ніякого немає. Ходить гуляти з Федором. З якогось часу почала відвідувати церкву. Її батько був, як виявилось, членом КПРС і навіть секретарем радгоспного парткому, але нишком прийняв на себе хрест та похрестив дітей, що не перешкоджало йому, як і раніше, багато пиячити та мордувати рідних.

Я з Шурою борюся, тому що вона завжди намагається навести у мене свій порядок, перекладає мої речі, під час моєї відсутності складає мої папери так, що потім я не можу розібратись, де що, і відучити її від цього немає ніякої можливості.

Попередня наша хатня робітниця Антоніна постійно втручалась у наші з дружиною розмови. Про що б ми не говорили, про життя, політику, економіку, літературу, про все вона мала свою думку, котра, втім, завжди збігалася з моєю. Ця ж ніколи не втручається, лише слухає, як ми обговорюємо яку-небудь книгу, фільм, театральну постановку, телевізійну програму, перетираємо на зубах знайомих, картаємо владу чи лаємось самі. Слухає, іноді посміхається якійсь

своїй думці, але розмову не заводить. Я взагалі думав, що вона ні про що власної думки не має, але якось зазирнув до її хижки, побачив у неї на шафці поруч з іконкою, на котрій була зображена Божа Матір з немовлям, такого самого розміру фотопортрет Перодера. Звичайно, я не втримався і поцікавився, звідки він і навіщо.

– А що, не можна? – запитала вона.

– Та будь ласка, але навіщо він тобі?

– Але ж він хороший.

– А чим він хороший?

– За Росію побивається.

Іншого разу я побачив у неї на шафці книгу відомого нашого «патріота» Гарольда Євсеева «Витоки російського жидо-масонства». Коли я запитав, хто дав їй цю погань, вона відповіла: Семигуділов.

А я ж то сумнівався, що вона вміє читати.

Мені це не сподобалось, і я сказав Варварі, що хатню робітницю настав час змінювати.

Але Варвара стала рішуче на захист Шури, переконуючи мене, що вона просто дурепа, але чесна дурепа. Антоніна нас трішки обкрадала, а ця поки що у злочинстві не помічена. Свої обов'язки виконує, в будинку завжди чисто, вікна вимиті, білизна випрана, обід приготовлений, а її погляди не мають ніякого значення, тим паче, що насправді ніяких поглядів у неї немає.

Тоцьк не бере

Якщо, як стверджує статистика, середня тривалість життя у нашій країні 64 роки, то несправедливо хоч би кому перевищувати цю межу. Так, звичайно, я працював, щось робив корисне чи шкідливе (це як поглянути), але скільки ж держава має зі мною розраховуватись?! Тому, якщо припустити, що «швидка допомога» дотримується державного інтересу, їй краще не квапитись. Однак і молодість не підстава, аби поспішати. До мого сусіда, тридцятирічного бізнесмена Кольки Федякіна, коли в нього стався інсульт, не їхали, тому що він волав про допомогу, плутаючи язиком, і фельдшер, який приймав дзвінок, порадив не бешкетувати, відіспатись, а вранці випити розсолу. А він ранком порадою не скористався, тому що небіжчики розсолу не п'ють. А дядькові Федякіна Борису Овсійовичу, коли він лежав із серцевим нападом, пропонували: перш ніж марно турбувати заклопотаних людей, вжити валідол чи нітрогліцерин, покласти на груди грілку, наклеїти гірчичники, попарити ноги. А тут Варвара набрала «03», і там, на мій подив, зайвих запитань ставити не стали і заперечувати не намагались. Не минуло й півгодини, як авто з хрестами на вологих боках, наповнивши околиці виттям сирени та осяявши їх синіми сполохами, влетіло у двір. Той факт, що воно так швидко приїхало, переконав мене у тому, що ті, хто послав авто, вважають, що справа на це заслуговує. На порозі з'явилась молода білявка в блакитній куртці з написом на спині «Швидка допомога» та рославий молодик з йоржиком та безглуздо-іронічною посмішкою на плісковатому обличчі.

– Йой, – мовила вона, – який у вас красень! – і посмикала холку Федора, котрий довірливо підійшов до неї. – Нівроку, гарний. І одразу готовий товаришувати. Чує, що від мене тхне псом?

І, перш ніж поцікавитись причиною виклику, розповіла, що у неї також є пес-пудель, непородиста кішка, чоловік Іван та двоє діток молодшого шкільного віку. Повідомила, що ім'я та по батькові у неї Зінаїда Василівна, але чоловік, свекор та всі інші звуть її просто Зінуля.

Нарешті згадала, навіщо приїхала:

– Так, у кого тут що сталось?

Ми навперебій почали пояснювати. Незважаючи на сумарну плутаність, вона усе зрозуміла. Оглянула мій живіт, помацала мізинцем з нігтем, наманікюренням та гостро заточеним, ніби спеціально підготовленим для витягування кліщів. Я подумав, що вона зараз же цей природний інструмент застосує для справи. Але

вона пальчик відвела, а кліщем захопилась, як до цього псом:

– Ой, який аферист! Супер! І як же ти туди, паразит, заліз? І вилазити, мабуть, не волієш. А навіщо? Тепло тобі там, затишно, ситно. Ну, нічого, – пообіцяла, – у нас не загостюєшся.

І каже вже не кліщу, а мені:

– Ну що ж, збирайтесь, поїдемо в лікарню.

– Навіщо? – запитав я.

– Ну а як же. Ви ж не бажаєте померти від енцефаліту.

– Ні, не бажаю.

– Отже, потрібно їхати.

– Але чому їхати? Хіба не можна вдіяти щось на місці.

– А що саме?

– Звісно що. Витягнути кліща. Це що, така важка справа? У вас, напевно, є для цього медична освіта, досвід.

– Все у мене є, я фельдшер зі стажем. Не лікар, але теж на щось здатна. Але ось стерильних інструментів у мене немає. А без стерильних інструментів такі речі не робляться. Ви зі мною згодні?

Я погодився, але наважився виразити подив.

– А що, стерильні інструменти хіба це проблема?

– Ну, звичайно, проблема, ви ж не бажаєте померти від зараження крові. Мені здається, навіть і у вашому віці це не надто приємно. Ви зі мною згодні?

Я погодився, що і від зараження крові померти не бажаю. Правду кажучи, я взагалі ні від чого померти не бажаю, але розумію, що від чогось усе ж доведеться. Але бажано іншим разом. Хоча іншим разом бажано, щоб теж не було.

– Але все-таки, – спробував я міркувати логічно, – якщо у вас з собою немає ніякого стерильного інструменту, давайте обійдемося домашніми можливостями. Візьмемо просту голку, прокип'ятимо, ось вам і стерильний інструмент.

– Ну, це вірно. Голку ви прокип'ятите. А підлогу, стіни та стелю теж прокип'ятите? Стерильну обстановку зумієте створити?

– Тобто, щоб навколо чистота була? Так у нас ніби й не брудно.

– Чистота – це ще не стерильність. Спробуйте, проведіть пальцем по підлозі, встроміть його під мікроскоп і там таке побачите, що зомлієте.

Я припустив, що з мікроскопом скрізь що-небудь знайдеш. Вона погодилась: скрізь, але не те і не в такій пропорції. Якщо в справжній операційній...

– Та при чому тут операційна, – вигукнув я, втрачаючи терпець. – Мені ж не операцію, а усього-на-всього витягнути кліща.

Але й вона почала дратуватись.

– Це вам здається, усього-на-всього кліщ. Мікроб у тисячу разів менший, а потрапить в ранку – і зараження крові. І що після цього? Після цього – ви на цвинтарі, я – у буцегарні, а мої діти де? У сиротинці. Вони у мене від першого чоловіка, а цей з ними панькатись не стане. Ні, не те, щоб це... Він їх любить, доки зі мною. Але зустріне іншу жінку й одразу згадає, що дітки-то не його. От і віддасть їх до сиротинця. А там їх американцям продадуть на розчленування. Закон забороняє, а їм все одно продають. Нелегально. Через Білорусь перевозять. Ви гадаєте, вони так чи що полюють за нашими дітками? Тому що такі добрі? Еге ж, добрі. В них зараз – чули? Тривалість життя сягнула майже до ста років. А за рахунок чого? Три речі (почала загинати пальці): збалансоване харчування, стовбурові клітини та трансплантація. Американці, вони люди раціонально мислячі. Ви зі мною згодні? Для них здорова російська дитина – це комплект запчастин. Це як автомобіль, розумієте? Дотепні люди крадуть,

розбирають, а потім по запчастинах продають. Кому гальмівні колодки, кому карбюратор, шини, свічі чи ще щось. То ми ідемо чи чекаємо симптомів енцефаліту? У вас голова не паморочиться? В очах не двоїться?

Звісно, мені одразу здалось, що паморочиться та двоїться.

– Виходить, і обговорювати нічого, – зробила вона висновок і, діставши з сумки спеціальний телефон розміром з чоловічий черевик, почала дзвонити у якусь інстанцію та пояснювати негучно:

– Так, кліщ! Є почервоніння та припухлість. Хворий скаржиться на сверблячку, запаморочення, подвійний зір та нудоту.

Про нудоту це вона від себе додала, але як тільки додала, то мені відразу здалось, що мене трохи нудить.

Я аналізував свої відчуття, а вона відійшла в закуток і ще в свій мобільник шепотіла, прикриваючи його пухкою долонею, щось, вочевидь, таке, що не для моїх вух. Це мене насторожило, але все-таки я ще очікую, що їй скажуть, мовляв, дурниці, не забивайте нам баки, зробіть те-то й те-то і прийміть новий виклик. Їй нічого такого, певне, не кажуть, виходить, до того, що вона прошепотіла, поставились з належною увагою. Закінчивши розмову з інстанцією, фельдшериця повідомила, що мене ладні прийняти у «Скліфі», тобто в лікарні імені професора Скліфосовського, куди відвозять людей з ножовими та вогнепальними пораненнями, самогубців, людей, які отруїлись грибами, ошпарених, обгорілих у пожежі, людей, що упали з даху, зім'ятих в автокатастрофах, вирізаних із заліза та зібраних по шматочках. І мене з якоюсь жалюгідною комахою в животі також туди ж? З одного боку, незручно з такою дрібницею, а з другого боку, якщо везуть – значить, не дрібниця. Але, уявляючи, що від мене до Скліфосовського не менше сорока кілометрів, я поцікавився, чи не можна кудись поближче. Наприклад, до Тоцька, ось він поруч, а в ньому є дивовижна лікарня.

– Ой, який же ви примхливий! – зітхнула вона і почала знову телефонувати. – Алло, алло, вони в «Скліф» не бажають, вони бажають в Тоцьк. – Мені: – Зараз наш диспетчер телефонує в Тоцьк. – Диспетчеру: – Алло, алло. Що, ні? – Мені: – Тоцьк вас не бере. В них лікарня академічна. Беруть лише академіків, професорів, докторів наук. Але вас можуть прийняти в Запольську.

Водій за весь цей час не зрушив з місця. Стояв біля дверей з тією ж безглуздою посмішкою, котра нічого не виказувала, і крутив на пальці в'язку ключів.

У пошуках стерильності

Я, звісно, образився, що Тоцьк мене не бере. На їхню думку, я не академік. Нічого доказувати я не захотів. Хоча до певної міри я все-таки академік. У двох, як сказано вище, іноземних академіях числюся і в одній навіть як почесний член. Але що тут доказувати? Теж мені академічна лікарня! Я розумію, коли є клініки онкологічні, педіатричні, психічні, ветеринарні за видами хвороб чи тварин. А тут наклепали усіляких лікарень окремих для академіків, для міністрів, для космонавтів, для суддів, для прокурорів чи іще когось. Наче ці, для кого це «для», не з таких самих частин, як ми, складаються, чи хвороби у них особливі, академічні, міністерські, прокурорські. Єдине у них професійне захворювання – геморой. У нас держава, яка була радянською, так і зосталась – станово-ієрархічна. Одним усе, другим поменше, третім взагалі дуля. Звісно, за Тоцьк я ще міг би поборотися, кудись подзвонити, написати скаргу, викласти в інтернет, але поки цим займатимусь, енцефаліт розвинеться... Так що там іще? Запольськ? А він не академічний. І хіба він не далі, аніж «Скліф»?

Фельдшерка охоче погодилася:

– Ну, й правильно, в Запольськ їхати не варто, тим паче, що стерильності вони також не забезпечать. Яка там стерильність? Там ось такі таргани по стінах бігають. А в «Скліфі» стерильність. І ще спеціально навчений персонал, потрібне обладнання і лабораторія. Вони вашого кліщика акуратненько витягнуть і відразу в лабораторію на аналіз, а вам ін'єкцію зроблять і, дасть Бог, живим зостанетесь. Якщо навіть і буде невеличке пошкодження мозку, це не страшно, у нас вся країна з ушкодженими мізками живе. Ви зі мною згодні?

Раз такі перспективи, що мені зоставалося робити? Гарзд, кажу, поїхали. Зінуля зраділа, наче я до неї на іменини налаштувався. Я згодом подумав, що це їй для чогось було потрібно саме в цей район потрапити, от вона мене цим напрямком і спокушала. А спокусивши, зраділа.

– Паша, – каже до шофера, – гайда!

Федір, користуючись загальним сум'яттям, першим заскочив у машину, але, будучи витуреним, образився і повернувся в дім, не озираючись. Шурочка, проводжаючи нас, пустила сльозу і перехрестила мене, що збільшило мої кепські передчуття.

У машині виявились вузький лежак і чотири крісла – три спереду, одне позаду.

– Як ви, сидячи чи ліжачи поїдете?

Я сказав, що звісно, сидячи. Тим паче, що перераховані вище симптоми начебто минулися і корчити із себе лежачого хворого не хотілося. Розсілися по кріслах, пристебнулися, поїхали. Куди? Навіщо? Чи потрібно? Я прожив уже, як сказала б освічена людина, основний корпус життя і чи варто так чіплятися за рештки, коли навіть у потрібності всього нашого існування у декотрих людей наявні сумніви.

Про смисл життя

«Дар напрасный, дар случайный, жизнь, зачем ты мне дана?» – запитував Пушкін. Всяк, хто мислить, рано чи пізно завмирав над цим запитанням. При цьому хтось, природно, сподівався, що дар, можливо, не зовсім випадковий і зовсім не марний, а даний йому з якимсь таким смислом, можливо, навіть зі смислом особливим. Ну, припустимо, що життя Пушкіна мало особливий смисл, тому що... Ну, не стану пояснювати чому. Гаразд, давайте розпочнемо з Пушкіна і складемо список тих, хто зробив щось особливе в літературі, мистецтві, науці і залишив, як кажуть, свій слід. Але ж більшість людей ніякого окремого сліда ні в чому не залишили. Селянин вирощував хліб, ми його з'їли, перетравили, зосталось те, що зосталось. Двірник позамітав у дворі листя, воно знову нападало, він знову позамітав, почистив двір від снігу, настала весна, від його праці нічого не зосталося. Значить, життя його взагалі поминуло безслідно? А життя тварини, комахи, воно що ж, створено природою без усялякого смислу? Можливо, навіть і так. Все зі смислом чи все без смислу. Якщо друге, то і Пушкін без смислу, бо більшості людей і він не потрібний. Більшість живе, не задумуючись про смисл, і правильно робить, бо спроби знайти його призводять лише до даремних мук, а іноді й до гіршого.

Мій друг Костя Плотников був блискучим ученим-фізиком, автором деяких відкриттів, включаючи елемент, що поповнив таблицю Менделєєва. В звичайному житті він був легкою, товариською і розхристаною людиною. Але іноді задумувався над смыслом життя, додумувався до того, що його немає, впадав у депресію і доходив до думки, що раз нема смыслу життя, то нема й смыслу жити. І тоді потрапляв до лікарні. Лікарі вникали в причину його депресій, виясняли деталі його життя, але все начебто було в нормі. І спадковість (тато хімік, мама піаністка) непогана, і в дитинстві нічим, окрім кору і свинки, не хворів, навчався на відмінно, в справах успішний, дружина прекрасна і діти гарно влаштовані. З сексом є проблеми, але річ не в тому. А в тому, що не бачить смыслу в житті. Тоді виникали думки про самогубство. Якось його витягли із петлі і привезли до лікарні. Два дні він лежав обличчям до стіни, ні з ким не розмовляючи, але слухняно підкорявся медсестрам, які приходили зробити укол, виміряти тиск, температуру і взяти кров на аналіз.

Увечері третього дня його навідав завідуючий відділенням Геннадій Єремійович Цимбалюк, мужчина років п'ятдесяти з коротко підстриженими сивими вусиками на життєрадісному засмаглому обличчі, любитель жінок, рибалка і мисливець. Він щойно повернувся з Болгарії, де полював на косуль, результатом був цілком вдоволений, що позитивно позначилося на його настрої.

– Радий бачити вас ізнову, – сказав він, увійшовши до палати. – Вважав би за краще зустріти вас не тут, але тут вам також буде непогано. Весь персонал ставитьс'я до вас з великою повагою і надзвичайною ніжністю. Як почуваетесь?

– Навіщо мене сюди привезли? – запитанням на запитання відповів Костя.

Запитанню лікар не здивувався.

– Ми всього-на-всього виконуємо наші обов'язки.

– У чому вони полягають?

– Зокрема в тому, щоб стримувати людей від безповоротних вчинків.

– А чому ви повинні мене стримувати? Чому я, доросла людина, не можу розпорядитися своїм власним життям?

– Тому що рішення розпорядитися таким чином частіш за все виникає під дією миттєвих емоцій, і людина, яку стримали від самогубства, згодом буває вдячна тим, хто її стримав. Себто ми припускаємо, що якщо вас не стримати, ви б про це згодом пошкодували, якби змогли.

– Цей випадок не для мене, – сказав Плотников. – Тому що в мене не емоції, а чітке усвідомлення, що моє життя жодного смислу не має. Та ви навряд чи зможете мене зрозуміти.

– Чому ж? – заперечив лікар. – Думка не така вже й оригінальна, як вам здається. Відсотків сорок наших пацієнтів охоче з вами погодяться. Але якщо ви продовжите ваші роздуми в цей бік, то дійдете висновку, що якщо немає смислу у житті, то в смерті його немає тим паче.

– І що із цього виходить? – запитав хворий, хоча не дуже цікавився відповіддю.

– А з цього виходить те, що коли немає смислу ні в тому, ні в іншому, то й взагалі немає смислу в тому, щоби добровільно міняти одну нісенітницю на іншу. Приносячи страждання своїм близьким.

– Я їм живий приношу ще більше страждань.

За своєю освітою і особистим досвідом лікар знав, що переконувати хворого, коли він у глибокій депресії, словами в будь-чому, а тим паче, в тому, що смисл життя є, даремна справа, що допомогти йому можуть лише ліки. І все-таки він втягнувся у розмову і, забувши, що він лікар, спробував подіяти на хворого логікою, тим паче, що той поступово також розговорився.

– І взагалі, що таке смисл життя? – казав лікар м'яким задумливим голосом, наче уперше обговорював цю тему і тепер міркував уголос. – Уявлення про це залежить від світогляду або навіть від настрою. Смислу життя можна не бачити ні в чому чи бачити в усьому. Кавказькі люди вважають, що людина виконала своє призначення, якщо побудувала дім, народила сина (дочка не рахується) і посадила дерево.

– Дім з часом зруйнується, – парирував Костя, – син і дерево помруть.

– Ми всі помремо. Але син побудує новий дім і народить свого сина, а дерево народить інше дерево. Одне помирає, інше народжується, але в цілому природа і всі її складові не помирають, а оновлюються і продовжуються в наступних поколіннях. То невже ви думаєте, що в усе це не внесено жодного смислу?

– Ким він внесений? Богом?

– А, я забув, що ви, здається, атеїст. Ну, припустимо, ви не вірите в Бога, але якщо ми виникли навіть просто з пилу, то чому б не припустити, що і цей процес відбувся зі смислом. Ну, не може ж бути, щоб наш світ, такий різноманітний, багатоголосий і багатоколірний створений і існує без всілякого смислу.

– А решта світів?

– Тобто?

– Увесь всесвіт. Увесь цей космос, зірки, планети, мертві, пустельні, холодні, сірі, в їх існуванні також якийсь смисл?

– Безумовно. Ви як фізик краще за мене знаєте, що рух у просторі небесних тіл, їх розташування відносно одне до одного і взаємна прив'язаність підкорені суворим законам, що їх ви, вчені люди, з подивом відкриваєте. Ви їх тільки відкриваєте, а створені вони ж бо не вами. Але їх створення було ж підпорядковано якомусь смислу.

– Я в цьому сумніваюсь.

– Ну, й сумнівайтесь скільки завгодно, але навіщо ж руки на себе накладати? Чому б вам просто не повірити своїм відчуттям? Життя ж буває всіляке: нудне, холодне, сіре, дощове і зі сльотою, але ж бувають й інші періоди, коли сонячно і світло, коли ви відкрили щось неймовірне, коли ви любите і любимий, коли ви лежите в засідці і на вас іде олень, красень з ось такими рогами... Господи, невже ж у такі хвилини варто думати про смисл життя, коли саме життя є смислом життя.

Суперечка затяглася. Раз по раз до палати зазірала чергова медсестра Галя з пропозицією зробити укольчик. Лікар подавав їй знак, і вона зникала. Лікар

наводив аргументи, хворий їх заперечував і наводив свої. Обидва сперечальники були людьми розумними, освіченими. Докази кожного були переконливі, але і контрдокази були такими ж. Зрештою обидва стомилися, а тим часом проклюнувся досвіток. Лікар спохопився, що минула ціла ніч, а йому вранці знову на роботу, попрощався зі співбесідником і пообіцяв, що вони зустрінуться вранці під час обходу. Лікар пішов, хворий заснув і спав довго. Прокинувся він від сонячного світла і свіжого повітря. Це санітарка Наталя відчинила вікно, щоб провітрити палату. За віконницями були ґрати з товстих металевих прутів, і тінь від них лежала на підлозі, що її мокрою шваброю протирала Наталя. Потім вологою ганчіркою вона протерла столик у кутку, стілець і спинку ліжка, на якому лежав Костя. Потім стала на стілець, щоб закрити вікно.

– Не треба, – сказав їй Костя.

– Що не треба?

– Не треба закривати вікно.

– Гаразд, – сказала Наталя і вийшла.

Костя лежав на ліжкові, мружився від сліпучого сонця і раптом зрозумів, що це дуже і дуже приємно відчувати тепло сонячного проміння і вдихати свіже весняне повітря і слухати шуми міського руху за вікном, чиїсь голоси, стукіт каблуків, шелест листя і каркання ворон. Він згадав про свою спробу самогубства і уявив собі, що зараз він був би не тут, а в морзі, голий і синій на цинковому ложі, і сонячний промінь, проникнувши крізь квартиру, лежав би на його мертвому білому обличчі. І на секунду уявивши собі цю картину, він здригнувся від жаху. І подумав, що невже насправді спало йому на думку самому добровільно відмовитися від життя, яке таке прекрасне у всіх своїх проявах. Він згадав свою нічну розмову з Геннадієм Єремійовичем Цимбалюком. Все, що казав йому лікар, зараз здавалося Кості надзвичайно мудрим і переконливим. А його власні заперечення дурнуватими і безглуздими. Тепер він точно розумів, що смисл життя невідомий, але він є, а коли його немає, то й не потрібно. Не треба ніякого смислу, треба просто жити, насолоджуючись сонцем, повітрям, природою, квітами, музикою, любов'ю, роботою, випивкою, їжею і читанням розумних книг. Все це він негайно хотів розповісти Геннадію Єремійовичу і з нетерпінням чекав 9 ранку, коли той з'явиться з ранковим обходом. Але о дев'ятій лікар не з'явився, а близько десятої зайшла лікар, що вела Костю, Оксана Габріелівна. Очі в неї були заплакані, і це дуже не сподобалося пацієнту.

Йому здавалося, що такого чудового ранку всі мусять радіти життю і нічого, що б затьмарювало радість, ні в кого не має бути. Вона виміряла тиск і запитала, як справи.

Хворий сказав:

– Добре.

Вона, схоже, здивувалася і перепитала:

– Добре? У якому смислі?

– У тому смислі, що я добре себе почуваю.

Вочевидь, його відповідь не співпала з її очікуваннями, і вона вирішила уточнити:

– А як настрій?

– Піднесений, – сказав він. – А у вас щось трапилось?

Так він запитав і напружився, дуже не хотілося почути щось смутне.

Вона не відповіла і запитала наступне:

– Я чула, що ви ледь не всю ніч говорили з Геннадієм Єремійовичем?

– Так, – охоче відказав хворий, – говорили.

– І яким він вам видався?

– Не знаю. Можливо, він володіє гіпнозом чи ще чимось таким. Я ніколи не думав, що на мене хтось може так сильно подіяти словами. А він мене переконав у тому, що життя чогось таки варте.

– Здається, ви переконали його в протилежному, – сказала вона і пішла до виходу. Вже взявшись за ручку дверей, озирнулася, зустріла запитальний погляд

Кості і повільно, відділяючи слово від слова, голосом диктора, що читає останні вісті, повідомила:

– Геннадій Єремійович Цимбалюк сьогодні вранці застрелився у своєму кабінеті.

Життя напрокат

Так що ж все-таки наше життя? Дар даремний, випадковий чи що? А втім, це навіть не дар, а лізинг неначе, чи просто навіть – оренда. Те, що дається на певний час. Комуś на тривалий строк, а комуś на менший. Ясна річ, мене як усяку людину зачіпає неминуча думка про те, а що ж буде після того, коли Орендодавець забере свій товар назад? Дехто йшов і далі. Набоков думав не лише про те, що буде, коли його не буде, але й про те, що було, коли його не було. Якщо я його вірно зрозумів і запам'ятав, він сприймав минуле, як смерть до життя, і ставив знак рівності між нею і смертю опісля. До народження його не було і після смерті його не стало. Але мені здається це міркування не зовсім коректним, бо між часом «до» і «після» є велика різниця. Про те, що було до нас, ми з великою чи меншою достовірністю уявляємо собі, користуючись археологічними, писемними, а нині і відеосвідченнями наших предків. Це дарована нам пам'ять про минуле життя. Наче вставна флешка в комп'ютер. А пам'ять – це і є життя. Чим більше в ній подій, що запам'яталися, тим довшою вона здається нам.

Можна сказати, що минуле людства було нашим перед-дитинством, в якому ми також начебто жили. А після життя жити не будемо ніяк. Ось у чому різниця! Зі мною не погодяться ті, хто вірить в загробне існування, але я ж у нього не вірю і не сумніваюся в тому, що після життя настане ніщо. Порожнеча. Вакуум. Я допускаю, що Бог у якомусь вигляді, чи зовсім невидимий і невідчутний, є, але не можу уявити собі, щоб він спеціально піклувався про мое збереження поза тілесною оболонкою. Для чого, скажіть, вона була потрібна, якщо ми можемо обходитися без неї?

Про смерть, як про повне закінчення життя без будь-якого продовження, я став думати рано, приблизно з дев'яти років. Коли мені було шістнадцять, ми жили на останньому поверсі чотириповерхового будинку. Тоді чомусь думка про смерть з'являлася мені щоразу, коли, піднімаючись чи спускаючись по сходах, я рахував

сходинок. Їх було на кожен поверх по двадцять. Десять до одного майданчика, десять до наступного. Я рахував чергових десять і думав, що ось на десять сходинок у житті мені менше залишилося. Я намагався подумки поправити рахунок і думав: а що як я зайвий раз піднімусь на десять сходинок і спущусь на десять, значить, двадцять мені має зарахуватися в плюс. І мене цікавив той факт, що якщо я пройду дуже багато сходинок, то і життя моє скоротиться на дуже багато сходинок. І чим більше кроків я зроблю по землі, тим на більше кроків скоротиться моє життя. Виходило, що ліпше взагалі не рухатися.

Коли мені було дев'ятнадцять років, я чомусь думав і навіть був майже певен, що мені залишилося жити не більше року. І дуже здивувався, коли дожив до свого двадцятиліття. А потім настільки змирився з думкою про смерть, що взагалі перестав про неї думати. І навіть в п'ятдесят шість, перед операцією на відкритому серці, нічого не думав.

До речі, операція була під повним наркозом. Мені розпилювали грудну клітку, з мене щось вирізали в одному місці, вставляли в інше, приблизно так чинять з покійником. І я поводив себе як покійник, себто весь цей час не існував. І це був не сон. Бо коли я прокидаюсь, в мене є приблизне уявлення, довго я спав чи коротко. А тут час зовсім випав і ніяк мною не відчувався. Це була тимчасова смерть і зовсім уже абсолютною буде кінцева. Так я міркую, і ця думка мене не лякає, бо я давно до неї звик. Смерть є нещастям чи радістю для тих, кому існування конкретної людини небадьово, але для померлого вона просто ніщо.

Ленінський шлях

Це смішно, але селище, в якому я живу, досі називається Ленінський шлях. А втім, у нас у країні смішного так багато, що вже й не смішно. Радянська влада давно скінчилася, а символи її зберігаються недоторканими, наче хтось усе ще сподівається (і хтось насправді сподівається), що вона повернеться назад. У країні, яку її лідери представляють нині як оплот православ'я, найшановнішим покійником є головний безбожник, нещадний ворог релігії, руйнач церков і церковних святинь і вбивця тисяч священиків. Його пам'ятники досі стоять в усіх містах і пилюються, засиджені голубами на всіх привокзальних майданах Росії. Його ім'я носять головні вулиці і центральні райони майже усіх міст. А ще імена його соратників та інші, чисто радянські і більшовицькі назви: вулиці, площі,

провулки марксистські, комуністичні, комсомольські, пролетарські, імені Сімнадцятого партз'їзду і т. д.

Наше селище було збудоване, якщо не помиляюся, на початку тридцятих років для учасників революції 1917 року й офіційно називалося селищем старих більшовиків. Тих, котрі до 37 року минулого століття одійшли від справ, сталінські репресії майже не зачепили, і багатьом вдалося дожити до вельми похилого віку, зберігши повагу до свого минулого і справ, у яких вони брали участь. Їх заслуги оцінювалися ними самими залежно від стажу перебування в РСДРП-ВКП(б) – КПРС, що завірялось написами на могильних каменях місцевого цвинтаря. Найбільшою повагою в їхньому середовищі користувалися члени більшовицької партії з дня її заснування в 1898 році, далі йшли учасники Другого з'їзду РСДРП в 1903 році, а потім серйозний водорозділ був між тими, хто вступив до жовтня 1917 року і після. До – значить, істинний революціонер, а після, хто вступив до партії, яка захопила владу, вже, можливо, й пристосуванець. У шістдесятих роках останні більшовики, колишні комісари, герої Громадянської війни, вимирали тут один за одним і знаходили останнє пристанище на місцевому цвинтарі. Нечисленні родичі супроводжували їх без жодної помпи по ґрунтовій дорозі, що вела до цвинтаря. Цинічні нащадки цих героїв саме цю дорогу й назвали – Ленінський шлях. Шлях цей заріс чортополохом і лопухами, як і сам цвинтар, на якому потопають у бур'янах однакові кам'яні квадрати з облізлим золотом стандартних написів, де начертані прізвища покійників, ініціали, роки життя і рік вступу до партії. Коли відшукаєш потрібну могилу, розгребеш колючі зарості, прочитаєш дату – член з 1905 року, мимоволі посміхнешся: цей стаж, який здавався солідним померлому, що він у порівнянні з вічністю, яка розіслалася перед ним?

Тутешні дачі, розташовані на обширних (по півгектара і більше) лісових ділянках, свого часу виглядали солідними будівлями і були цілком очевидною ознакою життєвого успіху своїх господарів, але тепер ті, які дивом zostалися непроданими і незахопленими (а такі ще є), на тлі нагромадженого новими руськими архітектурного беззаконня виглядають так само убого, як могили їх колишніх хазяїв. Таки справді, *sic transit gloria mundi*!

Багатії, змагаючись один з одним, спорудили шикарні хорони, деякі вельми химерної форми, обгородились фортечними стінами з відеокамерами і все селище обгородили, залишивши один вузький в'їзд зі шлагбаумом. Вдень і вночі селище охороняється зовні нарядом позавідомчої охорони і вовкодавами, що випускаються на ніч з вольєрів. Все селище скидається на табірну зону

особливого режиму, прогулянки по ньому поміж стінами з обох боків породжують відчуття проходу тюремним коридором. У темний час доби неприємність відчуття посилюється тим, що коли ви, гуляючи по дорозі, пересікаєте якусь невидиму лінію, з обох боків автоматично спалахують і направляють на вас свої промені прожектори, з'єднані з відеокамерами, які, зустрічаючи і проводжаючи вас, крутять своїми зміїними головами. Тому, коли я виїжджаю з селища, в мене виникає відчуття, що ось, вирвався на свободу.

Незважаючи на те, що селище у нас, як кажуть, елітне, дороги в ньому кошмарні, розбиті. Взимку їх ніхто ніколи не чистить, а до весни в асфальті виникають такі діри, що їздити по них без ризику можна лише на всюдиході. Ремонт доріг вимагає грошей, а зібрати їх з наших багатих жильців не так-то просто. На прохання внести певну суму деякі з них відмовчуються, а інші пишуть жалюгідні пояснення з посиланнями на крайню скруту з коштами, що виглядає просто смішно.

Страждалець

Ми проїхали нашою Північною алеєю, повернули на Середню, де я уздрів згаданого вище Тимофія Семигуділова, що брів просто серединою дороги. Він – рідкість нашого селища і не лише його.

Ось його портрет: старик мого віку, крупний, на зріст під два метри, плечистий, сутулуватий, зморшкувате обличчя, мішки під очима, а очі завжди запалені від ненависті до всього живого. Ходить восени у фуфайці, ялових чоботях і конусоподібній повстяній, очевидно, монгольській шапці, з великою сукуватою палицею, не зрізаною десь у лісі, а спеціально для нього обструганою, відшліфованою і покритою лаком. Палицю він носить не для додаткової точки опори, а щоб відбиватися від випадкових собак. Але випадкових собак у нашому селищі немає. До недавнього часу були не випадкові і не бездомні, а, як б сказав, безгоспні, але пригодовані дві, чотири, потім число їх зросло до шести. Ми, жителі селища, збирали гроші, а наші охоронці варили собакам кашу з м'ясом. Біля своєї будки вони збудували і тваринам три таких самих, тільки менших за розміром, без грубок і без телевізорів. У своїх конурах собаки практично не жили, лиш ховалися від дощу, а взимку грілися з охоронцями чи в їхній сторожці чи на ганку, а влітку подовгу лежали на асфальті посеред дороги, не боячись машин,

котрі акуратно їх об'їжджали. Ходили собаки завжди гуртом, ситі, тому й не злі, навіть кішок не чіпали. Усіх, хто гуляв селищем, весело стрічали, виляючи хвостами, і супроводжували на невеликі віддалі. І майже всі наші мешканці до них ставилися добре, всіх знали по іменах: Чук, Гек, Хлопчик, Джек, Туман і Лінда. І раптом якийсь мерзотник нагодував їх отруєним м'ясом. П'ятеро з них здохли в жахливих муках, а Лінда вижила тому що, уявіть собі, була вегетаріанка. Так ось я й кажу, загибеллю собак все наше селище було вражене і підозрювали якраз Тимоху чи його друга і нашого депутата народного Олексія Чубарова, які часто висловлювали невдоволення тим, що селищем ходять бездомні, на їх думку, собаки без поводків, нашійників і намордників. Причому Семигуділов свого ротвейлера Рекса водить без намордника, а з повідка часто спускає, і той раз по раз заводить гризню з іншими собаками поменше, а якось покусав нашого охоронця Бориса Петровича.

Стосовно Чубарова, то згодом він був покараний, правда, не за отруєних собак, а за жадібність і підлість в сукупності. Річ у тому, що він, знівши куплену ним у бабусі, яка з'їхала з глузду, за безцінь, як на нинішні поняття, стару дачу, збудував тут розкішний терем з сибірського кедра. Найняв узбеків, які приїхали на заробітки, забрав у них паспорти, запевняв, що влаштує всім реєстрацію, годував і обіцяв розрахуватися наприкінці. Узбеки трудилися півроку, а коли роботу закінчили, Чубаров грошей не заплатив, реєстрації не зробив, а викликав поліцію, і будівельники, як нелегали, були відправлені на батьківщину. А через певний час терем, у який Чубаров ще, на жаль, не переселився, запалав і при підходящому вітрі швидко згорів дотла. Слід сказати, що ніхто з жителів нашого селища, включаючи навіть Семигуділова, не засудив паліїв, яких поліція шукала, але не знайшла, оскільки всіх, кого можна було запідозрити, вислали задовго до пожежі.

Але я відволікся і повертаюся до Семигуділова.

Він ішов, тримаючи палицю немов посох, себто, не опираючись на неї, а втикаючи її просто перед собою. Заглиблений у свою думу, він не чув, як ми під'їхали. І не бачив, мабуть, спалахів нашої мигалки. Водій Паша пригальмував і певний час повз за Тимохою, виказуючи обурення тим, що кидав кермо, розмахував руками, повертався до нас, вивергаючи лайку, в якій головними були слова: йо-мойо, блін, козел і придурок.

– Ну що ти лаєшся, блін! – не витримала Зінуля. – Не можеш йому бібікнути?

– Ти шо, блін? – озвався Паша. – Ніч же. Люди, блін, сплять.

Він помигав фарами. Семигуділов продовжував свою неквапну ходу.

Паша ввімкнув сирену і тут-таки вимкнув. Вона вискнула немов поранена собака і змовкла. Семигуділов перепудився і відскочив убік. Ми порівнялися з ним, я попросив водія не обганяти і, висунувшись у вікно, голосно сказав:

– Привіт опівнічникам!

Він вдруге здригнувся, підвів голову, придивився і, упізнавши, відхрестився від мене, наче від дідька, сказавши при цьому:

– Цур тобі пек! Цур!

Я не здивувався. Я звик до того, що він вважає мене за нечисту силу, але при цьому йому мене не вистачає як постійного опонента в його важких роздумах про долю вітчизни, світу і всесвіту. У нього дружина алкоголичка, син дебіл, старша донька нещодавно отримала строк за утримання борделю і торгівлю наркотиками, а молодша, більш-менш нормальна, живе в Парижі, але він про сімейні проблеми думає мало, оскільки страждає від існування на світі Америки, гомосексуалістів, масонів, євреїв і лібералів. Євреїв і лібералів у нашому селищі представляю я, але я у нього опонент не єдиний. Безконечні і люті суперечки він веде по радіо й усіх каналах нашого, як кажуть, зомбоящика. І завжди, як показують спеціальні лічильники, виграє з великою перевагою. Мене це раніше дивувало. Невже, думав я, народ наш дійсно настільки темний і дурний, що без критики ковтає цю полову. Але знаючі люди пояснили, що голоси підраховують два лічильники з шестерінками. В одному лічильнику передача йде з малої шестерінки на велику, а в другому навпаки – з великої на малу. Втім, інші знавці стверджують, що це дурниця, жодних там спеціальних шестерінок нема і не потрібно, народ без всіляких лічильників переважною більшістю голосів з двох варіантів вибере дурніший.

– Чого це ти ночами бродиш? – запитав я Тимоху. – Не спиться чи як?

– Як тут заснеш! – відповів він з викликом. – Таку країну просрали.

Це він має на увазі дев'яносто перший рік, Біловезькі угоди по розділу СРСР на окремі держави.

– Згадав, – кажу йому, – коли ж це було!

– Відтоді і не сплю, – відповідає він.

– Ну, й даремно, – кажу йому. – Іноді мозковій системі слід передишку давати, а то, гляди, перегріється.

– Ну, так, звісно, ви, ліберали, на те й сподіваєтесь, що наші мізки заснуть і атрофуються, але ми ще підведемося, ми розігнемося, і тоді ви відчуєте всю міць народного гніву. – І далі, не слухаючи мене і не рахуючись з тим, що сказане важко припасувати до мене, несе все гамузом. – Розікрали Росію, розтягли, роздеребанили. Країна гине, армія принижена, народ злидарює і спивається.

На історію останніх десятиліть у нього і для його однодумців погляд стандартний. Була держава, велика і могутня. Але дві людини, Горбачов і Єльцин, розвалили країну, роззброїли армію, зруйнували промисловість, довели народ до злиднів, позбавили віри в будь-що і надії. Іноді до згаданих імен він додає Гайдара і Чубайса. В розширений список лібералів, які зруйнували країну, часом потрапляю і я, одверто кажучи, не по чину. А трапляється, в запалі полеміки він дає мені привід для надлишкового самолюбства і, забираючи зі списку усю решту злодуг, каже, що країну розвалив особисто я. Мені б загордитися. Але поки що чим-чим, але манією величності я не страждаю. Я намагаюся сперечатися логічно. Я кажу, що ж це за держава, яку міць вона мала, якщо її могли зруйнувати один-два, ну, навіть сто лібералів? Він за словом у кишеню не лізе і стверджує, що всі, які її розвалили, і я в тому числі, діяли не самі по собі і не без користі, а при підтримці і за гроші американців в особі Пентагону, Держдепу, Збігнева Бжезинського і Джорджа Сороса.

Суміщаючи несумісне, він з надією дивиться на Перодера, який, досягнувши вищої влади, примусив нас співати давню пісню, вирівняв ще слабку і нестійку демократію, завертикалив її і засуверенив, що розбудило в середовищі Семигуділовських однодумців мрію про відновлення хоча б частково колишніх порядків і відновлення в якомусь оновленому вигляді втраченої лібералами Імперії, але уже не Радянської, а Російської. Про це він не лише мріяв, але й робив щось для цього. Разом зі своїми однодумцями він увійшов до складу

напівлегального збирища, названого ними Соколине Полювання, і там вони будують неможливі плани відродження Великоросії, куди крім Росії мають входити Україна і Білорусія, а також частково Естонія, Латвія і Литва та північна частина Казахстану. Історична справедливість, вважають соколині мисливці, вимагає повернути ці простори Росії, створити великий російський світ, який, як пророчила убога Ванга (до речі, я забув про Болгарію), об'єднавшись, стане головною на планеті матеріальною, військовою і духовною силою, спокусливою і притягальною для всієї решти народів.

Він завжди розмовляє зі мною, як зі смертельним ворогом, при цьому я знаю точно, що він жити без мене не може. Я гадаю, що коли б йому трапилась можливість мене розстріляти, він, особисто це зробивши, потім обов'язково пошкодував би, що позбувся такого зручного опонента. Коли я часом кудись іду, він, як розповідає мені Шурочка, часто стовбичить біля наших воріт, а іноді не витримує і запитує, начебто так, до слова, слухай, красуне, твій барин коли повернеться? До мене дійшли чутки, що він з Шурочкою не лише мимохідь спілкується, але й провадить з нею довгі розмови, коли вони за моєї відсутності удвох прогулюють вона нашого Федора, а він свого Рекса. Називаючи мене барином, він має на увазі, що я живу в ситості і розкоші, чим, вочевидь, намагається вплинути на класову самосвідомість Шури. Сам при цьому, за його словами, вдовольняється скромним способом життя, ледь не аскет. Хоча живе в триповерховій кам'яній дачі, їздить на «мерседесі» з казенним шофером, невідомо ким оплачуваним і невідомо за які заслуги, і ще має нерухомість в Маямі і в Ризі, і володіє двома ресторанами, записаними на старшу доньку, ту, що сидить в тюрмі. І все ж зображає із себе безсрібника, котрий живе виключно духовними інтересами, що зводяться у нього до мрій про велику і страшну Росію, яка вже розігнулась і невдовзі підніметься на весь свій богатирський зріст, як би не противились тому все ті самі Америка, Гейропа, масони, євреї і ліберали. Ви – євреї, каже він мені. В молодості мене часто приймали за єврея, бо в мене було темне кучеряве волосся і ніс з горбинкою. Я ніколи не заперечував і нікому нічого не доказував. Але йому якось сказав, що я не проти, але виключно заради правди повідомляю, що я не зовсім те, що він думає. Мое прізвище Прокопович попівське, декілька поколінь моїх предків аж до прадіда були священиками в селі Чільдяєво Самарської губернії, а дід подався в більшовики і до арешту очолював Союз активних безбожників. Мати моя Поліна в дівочтві Нечипоренко була з кубанських козаків, а її батько, себто мій другий дід, навпаки, воював з більшовиками і в двадцятому році був розстріляний чекістами.

– Так що, – кажу я Тимосі, – відносно мого єврейства ти влучив пальцем у небо.

– Нічого подібного, – відповідає він, нітрохи не знітившись. – Хто ти по крові, мені все одно, для мене євреїв не національність, а світогляд. Зізнаюсь, євреї бувають хороші. Правда, рідко. Ти в їх число не потрапляєш.

Коли у нього знайшли рак, він їздив лікуватися до Ізраїлю. Повернувся під великим враженням. Захоплений. Я запитав, чи зміняв він свою думку про євреїв. Він запитав, з чого б це? Ну, все ж таки тебе євреї, як ти сам кажеш, гарно приймали і вилікували.

– Мене, – заперечує він, – лікували не євреї, а ізраїльтяни, мужні і достойні люди, не ліберали. Мені їхня філософія – око за око, зуб за зуб – припала до серця.

– А ти не захотів там зостатися? – запитав я його.

– Не сподівайся, – заперечив він. – Я людина тутешня. Расейського розливу. І я за Росію буду боротися. До останнього подиху. Ви народ розорили, ви його принизили, ви його добиваєте, але ми, патріоти, все одно своє візьмемо.

Так він каже, але те, що він каже, взагалі не значить нічого. До останнього подиху він колись обіцяв боротися за радянську владу, але боровся за неї виключно на закритих партійних зборах, а коли вона впала, сховав свій партбилет подалі і якийсь час називав себе навіть демократом. Про демократизм свій скоро забув, однак став стверджувати, що радянську владу, створену більшовиками (в підтексті знову ж таки євреями), завжди ненавидів, але особисто Сталіна обожнював і період його правління вважав і вважає часом блискучих перемог і імперської могутності, яка зусиллями його і його однодумців-патріотів неодмінно буде відновлена.

Та сама маячня

На його словах, що вони, патріоти, ще своє візьмуть, ми досягли шлагбаума – кордону нашого селища. Тут розійшлися, як завжди, не прощаючись. Він пішов назад, а я поїхав уперед. Я маю на увазі буквальний смисл, а не символічний. Я поїхав уперед, думаючи про Семигуділова, що належить до тієї породи людей, які ухитряються, служачи будь-якому режиму, добиваючись від нього всіляких

привілеїв, а заодно й підкрадаючи, вважати себе правдолюбцями, патріотами, страждальцями за народ і недооціненими владою героями.

Тільки-но поїхали, Паша увімкнув радіо, і в ефірі знову забулькав гугнявий голос того самого Семигуділова, і щось він таке проголошував патріотично піднесене все про те ж підняття з колін, про божественний промисел, який веде Росію кривулястою дорогою, але завжди виводить на шлях істинний, і це трапляється тому, що в якийсь важкий або навіть погибельний момент Господь посилає нам поводиря, який твердою рукою бере за повіддя коня нашої історії і веде Росію до багатства, процвітання, надбання нових територій, дуже нам потрібних в оборонному відношенні і сакральних по суті. Слухаючи цю маячню, я сам поринув у хворобливе марення і що було зі мною потім, точно пояснити не можу. Потім, під час всієї нашої поїздки, я то засинав, то втрачав свідомість, то марив, на короткий час опритомнював і знову відключався, і знову на мене спадали якісь дивовижні видіння, яких я ніяк не міг відрізнити від явного. Тепер всі події, що сталися зі мною, я викладаю в тому порядку, в якому вони здобуваються з моєї пам'яті, а вже що із цього мені приснилось, привиділось, примарилось, було уявлено мною чи трапилося насправді, цього я сам визначити не можу, а ви спробуйте, якщо забажаєте.

Передачу вів відомий ведучий Владилен Індюшкін, відомий тим, що завжди бреше, що ніколи не бреше і що понад усе дорожить своєю репутацією. А втім, стосовно репутації, можливо, навіть і не бреше, а судячи з його передач, дійсно згоден на ту, яка є.

Учасниками були окрім Семигуділова комуніст Зюзюкін, відомий в народі під кличкою Зюзю, системно-ліберальний демократ Поносов (Понос) і представник несистемної опозиції Пришкін, прозваний в народі Прищем. У рамках програми «Точка и кочка зрения» вони сперечалися, хто кращий: Ленін і Сталін чи Горбачов і Єльцин. Перші два диспутанти сходилися на думці, що Ленін і Сталін обидва були хороші, але Сталін все ж таки трішки кращий. Ленін заклав фундамент великої держави, Сталін на цьому фундаменті звів величну споруду, а Горбачов за завданням американців збудоване зруйнував, у чому йому допоміг алкоголік Єльцин. Опозиціонер намагався їм заперечувати, але як тільки-но він розтуляв рота, його опоненти разом з ведучим розпочинали кричати щось патріотичне, заглушуючи його так, щоб ніхто нічого не зрозумів, але той все-таки повідомив публіці, що у Леніна був сифіліс мозку, а Сталін був клінічним параноїком, і той, і другий діагнози були поставлені академіком Бахтеревим. Після другого діагнозу і в його ж результаті академік отруївся консервами і

помер.

Зюсю сказав про Леніна, що той був великий вождь всього людства і неповторний геній, Семигуділов у принципі з ним погодився, але зауважив, що Сталін зробив набагато більше. Він відновив імперію, збудував багато чого грандіозного, переміг у війні і вивів Росію в космос. Прищ встиг прокричати, що війну виграв не Сталін, а народ, якого Сталін знищував у великих кількостях, і що все грандіозне збудовано за рахунок рабської праці.

– Так, – охоче погодився Семигуділов, – ми раби і у нас рабська психологія, але в цьому нічого поганого немає. Раби також мають почуття власної гідності, а свою несвободу сублімують в творчість. Раби звели піраміду Хеопса, собор Василя Блаженного, проклали дорогу в космос. Рабською працею у нас займалися селяни, робітники, інтелігенція і вчені. Ми всі були рабами великої держави, в цьому немає нічого принизливого. Бути рабом великої сили не соромно. Адже ми будь-яку людину, будь вона навіть царем, називаємо раб Божий. А держава, якщо вона велика, якщо вона могутня, вона і є Бог. З великої букви! Туполєв у рабському стані будував чудові літаки, а Корольов креслив супутники. Наші вчені не ганялися за іноземними грантами і не зазіхали на Нобелівські премії. Навіть у таборах вони любили вітчизну і Сталіна, не відділяючи одне від другого. Сидячи в шарашках, вони за миску баланди робили великі відкриття і зміцнювали могутність нашої великої держави, яку звели нанівець Горбачов, Єльцин і такі, як Пришкін. Далі Семигуділов захопив мікрофон і довго виконував соло, не даючи співрозмовникам можливості себе перебити. Слухаючи, я заплющив очі і, можливо, навіть заснув, але промову його можу розповісти замість нього і готовий побитися об заклад, що сильно не помилюся.

На його думку, вся людська спільнота ділиться на ведучих, яких буває дуже мало, і на тих, кого ведуть, котрі складають більшість. Ведучі – це ті, хто готовий очолити, керувати, взяти на себе відповідальність, і ті, кого ведуть, – це народ, який працює, створює національний продукт, виграв війни, але тільки під керівництвом ведучих. Ті, кого ведуть, без ведучих – це не народ, а сліпий табун, який не знайде собі їжі, заблукає, впаде у прірву і пропаде, про що ліберали можуть лише мріяти. Але, маючи ведучих, табун перетворюється в організовану силу, яка може самовіддано працювати, воювати, покірливо гинути і готова на поклик ведучих стати гноєм для удобрення рідного ґрунту, і в цьому, аніскільки не гидуючись такого образу, вони самі бачать своє високе призначення.

Злочинств Сталіна Тимоха не заперечує, але вважає їх для Росії безперечним благом. Так, церкви руйнувалися, так, священиків розстрілювали, але вони мусіли бути пройти через ці випробування, як Христос пройшов через свої хресні муки. Так, інтелігенцію саджали, але вона мусіла була відповісти за свою історично ганебну роль в справі збаламучення і спокушання народу. Так, був ГУЛАГ, бо перед країною поставали великі завдання. Треба було побудувати багато міст, гребель, каналів, залізниць, для всього цього потрібна була дешева робоча сила. Так, військову верхівку перед війною знищили, але це було необхідно, бо тодішні червоні маршали, всі ці Тухачевські, Блюхери, Якіри почувались національними героями, самостійними фігурами, були невдоволені сталінським керівництвом і могли скласти для нього небезпеку. А що вже більшовиків розстрілювали, так за знищення цих німецьких шпигунів і губителів Росії товаришу Сталіну особлива подяка.

Кажуть, що ізраїльські слідчі, готуючи процес над Адольфом Ейхманом, нацистським злочинцем, «архітектором холокосту», провели з ним такий експеримент. Дали йому пачку фотографій невідомих йому людей, серед яких були нормальні люди і закоренілі злочинці. Запропонували вибрати найбільш йому симпатичних, і він безпомилково вибрав злочинців. Я гадаю, що якщо Семигуділову запропонувати такий самий експеримент, то й результат буде схожим.

Я впевнений, що всі, хто виправдовує злочини Сталіна, чи невігласи, чи дурні, чи люди зі злочинними схильностями. Зараз кількість тих, хто любить цього злочинця за переконанням, зменшилась, зате збільшилось тих, хто любить його з дурної голови. За радянських часів я зустрічав їх силу-силенну з колишніх партійних функціонерів, чекістів і вертухаїв, що робили кар'єру на нещасті народу, і це були люди, як правило, злостиві, брехливі, злодійкуваті і хтиві. Якщо в комунальній квартирі траплявся такий, то від нього можна було очікувати чого завгодно: що напаскудить в каструлю, чи нашкрябає брехливий донос, чи щось украде, чи рідну малолітню доньку згвалтує. До речі, саме така чутка й ходила колись про Семигуділова. Проти нього навіть порушили кримінальну справу, що швидко зам'яли. Було враховано його громадянську активність, репутацію патріота і, як мовилося в юбілейній статті до його п'ятдесятиріччя, непорушну віру в комуністичні ідеали і безмежну відданість партії і уряду. В панегірику, присвяченому йому через четверть століття, відзначалися його відданість російській ідеї і релігійна активність.

У публічних дискусіях ліберали Семигуділову завжди програють, дякуючи не лише відповідно налаштованим коліщаткам, а ще й тому, що саме існування диспутів про Сталіна переконує публіку, що питання про цю особу і її роль принаймні суперечливе.

Відволікшись своїми думками, я не помітив, як Семигуділов перейшов до нинішнього нашого Перодера, ведучого, кого у важку хвилину, рятуючи Росію від загибелі, послав нам Господь. Це велика людина, з усіх попередників рівна, можливо, тільки Сталіну.

Є різні способи лестощів вищому начальству. Сталіна ті, хто бажав йому вгодити, називали «наш дорогий і любимий вождь великий товариш Сталін», а згадувати всіяке його зауваження з будь-якого приводу належало так: «Як мудро зауважив товариш Сталін», «Як геніально вказав товариш Сталін». Хрущова і Брежнєва називали трохи простіше. «Наш дорогий Микита Сергійович», «наш дорогий Леонід Ілліч», а їх вказівки всі без винятку оцінювалися як правильні, справедливі, ясні, вчасно сказані. Сьогоднішній підлесник, згадуючи вищого начальника, обов'язково назве повністю ім'я, по батькові і прізвище. Але Семигуділов надає перевагу скупому солдатському способу лестощів. Він називає Першу особу просто по прізвищу, але далі приписує йому такі риси характеру і здібності, до яких примітивніший підлесник не додумається. Зараз, каже Семигуділов, у сталінській надзвичайній суворості, можливо, необхідності немає (поки що), але все-таки Перодер діє достатньо жорстко і правильно робить, це необхідно, щоб хоча б частково виправити наслідки руйнівного правління лібералів. Він, як Володимир Красне Сонечко, дав Росії віру, він, як Іван Калита, є збирачем руських земель, він, як Петро Перший, повертає Росії її велич. І повернув би повністю, якби не п'ята колона (ті самі масони, євреї і ліберали), знищити яких перешкоджає йому зайве людинолюбство. Людинолюбство – це взагалі одна з небагатьох його слабкостей. При цьому він зостається привабливим чоловіком, заводним, азартним, по-хлоп'ячому цікавим до життя в усіх його проявах. Ви погляньте, каже Семигуділов, як вражає він усе встигає. Невпинно подорожує країною і по всьому світу, займається спортом, їздить на мотоциклі, літає на винищувачах, стратегічних бомбардувальниках і дельтапланах, бере участь в пожежогасіннях, спускається під воду, займається захистом рідкісних тварин, що документально підтверджено репортажами журналістів і відеоматеріалами, які зафіксували його спілкування з білими ведмедами, амурськими тиграми, нільськими крокодилами.

Цікаво, що претендуючи на репутацію відчайдушного правдолюбця і навіть страждальця за правду, Семигуділов умудрився про кожного з пережитих ним радянських і російських вождів, розпочинаючи з Хрущова, сказати під час їхнього правління щось ім особливо улесливе, а після казав щось протилежне. Але ні до кого так не підлещувався, як до нашого нинішнього. Ось і зараз, коли я віз свого кліща, він, переходячи від однієї теми до іншої, запропонував звернути увагу на те, що Перша особа мислить і діє якимсь недоступним нам чином, приймає рішення завжди несподівані, парадоксальні, що викликають у нас сумніви, недовіру і відторгнення, а потім виявляються єдино правильними. Його можна порівняти з якимсь із видатних шахових гросмейстерів. Він робить ходи, що вкидають середнього шахіста в шок, а потім – раз-два і мат. І буря оплесків.

– Нашому розумінню, – каже Семигуділов про ушавленого ним гросмейстера, – цілковито недоступний хід його думок і логіка його дій, бо він не просто людина і не просто навіть велика людина, можливо, він навіть взагалі не людина, а дещо більше, вища істота, місія якої керувати не лише нами, але, можливо, усім людством і навіть більше: усім тваринним світом.

Ось до чого додумався! Місце керівника людством, тваринним світом і всією рештою зайнято Господом-Богом, який свою посаду, здається, поки що не збирається нікому уступати (ось вже де немає жодної демократії!), це, звісно, подумки заперечую. Але якби Тимоха на цьому зупинився. Так ні ж...

– Ми, – повідомляє він, поринувши в стан надзвичайного збудження, – уявляємо його собі як чиновника, який сидить у Кремлі, приймає міністрів, вручає нагороди, і думаємо, що для нього це щось важливе. А для нього це лише дрібна рутинна робота, що відволікає його від істинно грандіозного і несусвітнього, що не піддається людському розуму. Ви ще побачите, ви ще пересвідчитесь, як зів'ється він, як він підніметься гірським орлом до незвичайних висот, як розправить свої могутні крила, і весь світ, все людство, задерши голови, спрямує на нього свій захоплений погляд.

– Яка маячня! – не стримався я і вигукнув.

– Що? – стурбовано перепитала Зінуля. – Вам здається, що ви марите?

– Ні, мені здається, що він марить.

– Так, – сказала Зінуля, – це буває.

– Що буває? – стривожено запитала Варвара.

– Буває так, що людині в маренні видається, що марить не вона, а всі решта.

Я хотів рішуче заперечити. Але потім подумав, а можливо, вона має слухність. Адже мені, я мушу зізнатися, часто, дуже часто здається маренням усе, що я бачу довкола себе. Маренням здаються промови перших осіб держави, депутатів, церковних ієрархів, прокурорів, суддів, рядових громадян, багато ідей, законів, судових вироків здаються мені прийнятими людьми, що знаходяться в стані неосудності. Раніше подібне сприйняття світу не здавалось мені таким, що виходить за норму, а тепер я раптом подумав: якщо світ мені здається божевільним, то, можливо, справа не у світі, а все ж таки в мені? Весь світ збожеволів, а я нормальний, це, мабуть, кожному божевільному так здається. І все ж таки... Коли я чую похвальбу, що ллється зі всіх сторін на нашого Перодера, мені чомусь згадується колись прочитане про Гаррі Трумена. Коли він у 1945 році став президентом, якийсь його друг сказав: «Гаррі, тепер, коли ти досяг вищої точки у своїй кар'єрі, дуже багато людей знайдуть в тобі різні достоїнства, яких раніше не знаходили. З дня на день вони казатимуть тобі, що ти найрозумніший, найталановитіший, краще за всіх тямиш у всіх питаннях і взагалі геній. Але ми ж то з тобою знаємо, що це не так».

Цей текст я оправив би у золоту рамку і повісив би в кабінетах правителів постреволюційної Росії, котрі усі, кому щастило на вершині влади протриматися бодай десяток літ, неодмінно захворювали манією величності й уявляли собі, що без них Росія не може існувати. Може існувати без них. Але може і при них, займаючи у світі відповідне місце. Щоби дізнатися, яке саме, я відкрив свій айпед і знайшов у ньому такий текст:

Рекорди й антирекорди

Росія – найбільша країна у світі. Її територія – одна восьма частина чи дванадцять з половиною відсотків усієї земної суші. Росіяни, що проживають на цих просторах, це усього лише два відсотки населення планети. При цьому Росія займає:

- 1-ше місце у світі за розвіданими запасами природного газу (32 % світових запасів газу);
- 1-ше місце у світі з видобутку й експорту природного газу (35 % світового видобутку газу);
- 1-ше місце у світі по видобутку нафти і друге місце по її експорту;
- 1-ше місце у світі за розвіданими запасами кам'яного вугілля (23 % світових запасів);
- 1-ше місце у світі по запасах торфу (47 % світових запасів);
- 1-ше місце у світі по запасах лісових ресурсів (23 % світових запасів лісу);
- 1-ше місце у світі по запасах кухонної солі і друге місце по запасах калійної солі;
- 1-ше місце у світі по запасах питної води і друге місце за об'ємом прісної води;
- 1-ше місце у світі по запасах мінтая, крабів, осетрових у своїй 200-мильній економічній зоні, і друге – третє місця по запасах тріски, оселедцевих, мойви, сайки, лососевих та інш.;
- 1-ше місце у світі за розвіданими запасами олова, цинку, титану, ніобія;
- 1-ше місце у світі по запасах і виробництву рудникового і рафінованого нікеля;
- 1-ше місце у світі за розвіданими запасами залізних руд (близько 28 % світових запасів);
- 1-ше місце у світі по експорту сталі і третє місце по експорту металопрокату;
- 1-ше місце у світі по виробництву й експорту первинного алюмінію;

- 1-ше місце у світі по експорту азотних добрив, друге і третє місця по експорту фосфорних і калійних добрив;
- 1-ше місце у світі по запасах алмазів і друге місце по їх видобутку;
- 1-ше місце у світі по фізичному об'єму експорту алмазів;
- 1-ше місце у світі за розвіданими запасами срібла;
- 2-ге місце у світі за розвіданими запасами золота;
- 2-ге місце у світі за розвіданими запасами платини і перше місце за її експортом;
- 3-тє місце у світі за розмірами державних золотовалютних резервів;
- 3-тє місце у світі за розвіданими запасами міді і свинцю;
- 3-тє місце у світі за розвіданими запасами вольфраму і молібдену;
- 1-ше місце у світі за протяжністю електрифікованих залізничних колій;
- 1-ше місце у світі за числом щорічних запусків космічних апаратів;
- 1-ше місце у світі по кількості проданих на експорт літаків-винищувачів;
- 1-ше місце у світі за постачанням на експорт засобів ППО середньої і малої дальності;
- 2-ге місце у світі серед країн, що володіють найбільшою кількістю стрілецької зброї;
- 2-ге місце у світі за постачанням озброєнь усіх видів;
- 2-ге місце у світі за величиною підводного флоту;

- 1-ше місце у світі за величиною національного багатства (за будь-яким методом розрахунку, як за абсолютною величиною, так і на душу населення);
- 1-ше місце у світі займає Росія по імпорту м'яса кенгуру з Австралії.

Читаючи це, я став проникатися гордістю, але на півдорозі зупинився, подумавши, що пишатися, власне кажучи, нічим. Адже ці всілякі копалини, якими наші надра набиті, адже не ми їх туди заклали, а значить, дякувати слід Тому, хто це зробив до нас, а потім нас над усім цим розселив. Так що пишатися, я зрозумів, нам нічим, а порадіти є чому, сказав я сам собі і знову сам себе перервав запитанням: а чи є? Чи можу я пишатися тим, що ми перші у світі по експорту кенгурятини, якщо я в житті її не куштував? Я запитав у Зінулі, чи їла вона колись кенгуряче м'ясо. Вона здивовано запитала: «Чого?», і я звернувся з тим же запитанням до Паші. Паша не тільки не їв, але й про те, що існують такі тварини, чув лише краєм вуха.

Якби я був марсіянином, то, прочитавши весь наведений список, подумав би: як добре, напевне, живуть жителі цієї країни, в якій надра набиті такими незчисленними багатствами. І дуже здивувався б, дізнавшись, що Росія займає:

- 62-ге місце в світі за рівнем технічного розвитку (між Коста-Рикою і Пакистаном);
- 67-ме місце в світі за рівнем життя;
- 70-те місце в світі за використанням передових інформаційних і комунікаційних технологій;
- 72-ге місце в світі по рейтингу витрат держави на людину;
- 97-ме місце у світі за доходами на душу населення;
- 127-ме місце у світі за показниками здоров'я населення;
- 134-те місце у світі за тривалістю життя мужчин;

- 159-те місце у світі за рівнем політичних прав і свобод;
- 175-те місце у світі за рівнем фізичної безпеки громадян;
- 182-ге місце за рівнем смертності серед 207 країн світу.

Зате:

- 1-ше місце у світі за абсолютною величиною зменшення населення;
- 1-ше місце у світі за захворюваннями психіки;
- 1-ше місце у світі за кількістю самогубств серед людей похилого віку;
- 1-ше місце у світі за кількістю самогубств серед дітей і підлітків;
- 1-ше місце у світі за кількістю дітей, покинутих рідними;
- 1-ше місце у світі за кількістю абортів і материнської смертності;
- 1-ше місце у світі за кількістю розлучених і народжених поза шлюбом дітей;
- 1-ше місце у світі за споживанням спирту і продукції, що містить у своєму складі спирт;
- 1-ше місце у світі за продажем міцного алкоголю;
- 1-ше місце в Європі за кількістю померлих від пияцтва і тютюнокуріння;
- 1-ше місце у світі за споживанням тютюну і третє місце по виробництву тютюнових виробів;
- 1-ше місце у світі за числом дітей, що палять, і темпами приросту числа тих, що палять;

- 1-ше місце у світі за смертністю від захворювань серцево-судинної системи;
- 1-ше місце у світі за кількістю ДТП;
- 1-ше місце у світі за кількістю авіакатастроф (за даними Міжнародної асоціації повітряного транспорту рівень авіакатастроф у Росії в 13 разів перевищує середньосвітовий);
- 1-ше місце у світі за об'ємами постачання рабів на міжнародний чорний ринок;
- 1-ше місце у світі за темпами росту числа доларових мільонерів;
- 2-ге місце у світі за кількістю доларових мільярдерів (після США);
- 2-ге місце у світі за поширенням підроблених ліків (після Китаю);
- 2-ге місце в Європі за кількістю самогубств на душу населення (після Литви);
- 2-ге місце у світі за кількістю вбивств на душу населення (після Колумбії);
- 2-ге місце у світі за числом журналістів, убитих за останні десять років;
- 2-ге місце у світі (після Сербії) за кількістю людей, що шукають притулку в розвинутих країнах Заходу;
- 2-ге місце у світі за рівнем бюрократії;
- 2-ге місце у світі за кількістю в'язнів на 1000 чоловік (після США);
- 2-ге місце у світі серед країн-поширювачів спаму;
- 3-те місце у світі за поширенням дитячої порнографії;
- 3-те місце у світі за кількістю тоталітарних сект;

- 3-тє місце у світі за кількістю абонентів сотового зв'язку;
- 3-тє місце у світі за викраденням машин.

І хто винен, що при таких багатствах народ цієї країни живе в злиднях і приниженнях? Влада, яка дозволяє розкрадати ці багатства і сама бере участь в розкраданні? Народ, який дозволяє так ставитися до себе? Де таке бачено, що двадцять три мільйони жителів країни зі ста сорока живуть за межею злиднів? Державний службовець Ігор Іванович також живе за межею, але з іншого боку. Його дохід 5.000.000 (п'ять мільйонів!) рублів на день (на день!) більший, ніж сімсот громадян по іншій бік межі отримують за місяць. При цьому держава, щоб не розоряти Ігора Івановича занадто вже, оплачує його квартиру й окремо дає гроші на утримання до двадцятитрилітнього віку його дітей.

Я давно змирився з думкою, що справедливості нідє немає і бути не може, але нормальне людське суспільство не може не рахуватися зі стремлінням до неї. Тому справедливості нема, але для того, щоб суспільство мирилося з цим, несправедливість не має бути разючою і занадто кидатися в очі. Радянський режим 70 років проіснував крім усього на тому, що підтримував у суспільстві ілюзію рівності. Рівності в скромності умов побуту і споживання. Більшість радянських людей були приблизно рівні, живучи на порівняно скромну зарплату, в вельми тіснуватих житлових умовах, довгий час у комунальних квартирах (одна родина – одна кімната) і вищі зарплати не сильно переважали нижчі.

У середині п'ятдесятих років партія вирішила поліпшити житлові умови народу. Розпочалося масове будівництво дешевих будинків. Багато людей переселялися в окремі квартири, але й тут для більшості дотримувалися відносної рівності. Кожна людина мала право на певну кількість метрів і для більшості перевищення цієї норми було неможливим. Але, ясна річ, була категорія людей найбільш поцінованих державою. Представники вищої партійної номенклатури, державні чиновники, багатозіркові генерали, діячі мистецтва, котрі особливо відзначилися в прямих послугах державі, вчені з допуском до державних секретів, які особливо охоронялися. Ці користувалися благами, недосяжними усій решті громадян, але і їх привілеї, по-перше, приховувалися, а по-друге, здаються нікчемними в порівнянні з тими, хто наблизений сьогодні до Першої особи. Для цих жодних обмежень немає. Вони можуть володіти і володіють віллами, палацами, яхтами і ще чортзна чим, п'ють вина ціною по декілька тисяч доларів за пляшку, тратять мільйони на свої дні народження, запрошуючи західних, а хто

бідніш, вітчизняних суперзірок, і роблять це практично не ховаючись і нічого не боячись, а народ дивиться на це, терпить і охоче відволікається на якісь радощі на кшталт спортивних свят і захоплення чужих територій. Але чи буде він терпіти до нескінченності – питання, яке мусить бодай трохи турбувати наших правителів. Народ наш довірливий і терплячий, але колись таки розплющить він очі, погляне, що з ним витворяють, прокинеться, сповнений сил, і тоді... що він зробить тоді? 90 відсотків підтримують сучасний режим, вірять в нього, не зважаючи ні на що, але режим даремно вважає їх своєю надійною опорою.

Дисиденти радянського часу поділялися, грубо кажучи, на дві категорії: на тих, хто не любив режим змолоду, і на інших, котрі вийшли з полум'яних комсомольців і комуністів. Перші, борючись із владою, не надто обурювалися її діями, бо заздалегідь знали, що вона така, яка є. Другі, спершу безоглядно вірячи владі та її вождям, люто накидалися на тих, кого влада оголошувала ворогами народу, на тих, хто сумнівався в перевагах радянського ладу і геніальності вождів, але коли вони раптом прозрівали, контраст між тим, у що вони вірили, і правдою, яка відкрилася перед ними, був таким великим, що вони відчували себе підло обманутими і, вражені цим обманом, кидалися на боротьбу із владою так само люто і безкомпромісно, як раніше її підтримували. Невже Перша особа нашої держави не розуміє, що ці 90 відсотків стануть його найлютішими ворогами, коли зрозуміють, як підло він використовував їх довіру? Невже не задумується над цим? Чи якісь важливіші справи його відволікають?

– Саме так, що важливіші, – відгукнулася Зінуля, і я зрозумів, що вона все-таки якимсь чином читає мої думки.

– Та які ж у нього можуть бути важливіші справи? – сказав я їй. – Адже Перша особа держави. Ну, так, я розумію, у нього було важке дитинство, він мріяв бути шпигуном. Він ніколи не готувався до тієї ролі, яка випала йому найвипадковішим чином. Але раз випала, невже йому не спадає на думку, яку відповідальність взяв він на себе? І невже, раз уже так вийшло йому увійти ні з того, ні з сього в історію, невже не хочеться йому залишити в історії свій слід?

– Дуже навіть хочеться, – відповіла мені Зінуля.

– То чому ж він для цього нічого не робить?

– Він робить. Він навіть дуже робить, – заперечила Зінуля. – І він залишить слід. Він залишить такий слід, якого нікому ще не вдавалося залишити. Ось побачите, він скоро прославиться. Він скоро так прославиться, що ви навіть уявити собі не можете, як він прославиться.

Вона вже не вперше говорила зі мною натяками, мені надокучило їх розшифровувати, але думаючи про Перодера, я згадав свою розмову з Акушею.

Скільки коштує один мільярд

Моїх друзів одного зі мною покоління практично нікого не залишилося. З тих, що залишилися, Акуша на вісім років молодший за мене, в нашому віці різниця не така вже й велика, але вона полягає в тому, що я пам'ятаю велику війну з першого дня до останнього, а Акуша всю її пережив немовлям. Але в цілому ми люди однієї епохи, якою обидва і сформовані, давно сформовані, в усякому випадку, обидва вже старі люди.

Акуша – це товариська кличка, яка прилипла до нього іще зі шкільних часів. Повне його ім'я Борис Глібович Акушев, тому для декого він Борисоглібич, а для мене просто Борька чи частіше за все Акуша. Акуша, недавно втративши дружину, живе самотньо в старій напіврозваленій дачі, що дісталася йому від діда, старого більшовика, і займається самогоноварінням виключно для особистого (іноді разом зі мною) споживання. Колись якісь багаті люди давали Акуші за його ділянку шалені гроші, але він відмовився. Багатії намагалися викурити його іншими способами, якось навіть найнатуральнішим, себто дачу просто підпалили. Але за Акушу заступилась природа, саме налетіла така злива, що вогонь був погашений, не розповсюдившись. Багаті люди вчиняли проти нього ще якісь дії, але він виявився достойним онуком свого дідуся, в роки Громадянської війни приморського партизана, не піддався погрозам і вистояв. Пенсія в нього близько двадцяти тисяч, але він здає свою «двушку» в Москві, і йому цього на його скромне життя вистачає. Він давно вже нічого не пише, вважаючи, що в писанні жодного смислу немає, все написано до нього. В принципі я з ним згоден, але все ж таки марнувати час просто так не привчений. На моє запитання, чим він цілими днями займається, крім самогоноваріння, Акуша відповідає коротко: бережу здоров'я і думаю. Збереження здоров'я проявляється в тому, що ранками він робить зарядку з гантелями, п'ятнадцять

разів підтягується на саморобній перекладині й обливається холодною водою. Здоров'я йому потрібне, бо, як він каже, ще треба декого пережити. Під деким він розуміє наших вождів, а ми уже пережили Сталіна, Хрущова, Брежнєва, Андропова, Черненка, Горбачова, Єльцина. Тепер сподівається пережити принаймні ще одного.

Утім, він не просто думає, а поглинає і перетравлює величезну кількість інформації і любить її обговорити. Він дивиться наш зомбоящик, сидить цілодобово в інтернеті, вичитує новини, від яких на нього нападає жах. А може, його реакцію слід оцінювати якось інакше. Не жах, а якесь навіть сластолюбство при поглинанні усієї цієї бридоти, яку інтернет постачає йому в необмежених об'ємах. Він буває дуже розчарований, якщо не почує в ефірі і не знайде у Всесвітній мережі чогось викривального, на кшталт розповіді про безкарно привласнені мільярди, про чийсь розкішну яхту, віллу, дорогу машину, про гульбища на заході дітей високих чиновників, про прокурорів, що беруть великі хабарі, про того самого, який отримує 5 «лимонів» за день, про рейдерські захоплення, про людей, посаджених за ґрати за вихід на мирний мітинг.

Як це було за нашої радянської молодості, усіх, причетних до існуючої влади, він називає «вони». Ти чув, каже, вони усіх правозахисників примушують реєструватися як іноземних агентів. Ти бачив, який годинник у секретаря нашого цього. Ти читав, вони дозволили поліції застосовувати проти натовпу зброю.

Нещодавно на хабарах упіймали якогось генерала. Показували його палац, дванадцять кімнат, шість чемоданів грошей, золоті годинники, люстри, щось іще. Начебто ведеться боротьба з корупцією, але когось заарештовують і показують по телевізору все ним награване, а інший, що накрив у десять разів більше і постійно викривається журналістами, вільно живе у своїх хоромах, їздить на «ролс-ройсі», носить годинника за триста тисяч доларів, нічого ні від кого не приховує і приховувати не збирається. Повне беззаконня, від якого не застрахований ніхто. За радянських часів були хоча й не писані, але зрозумілі правила. Якщо ти, займаючи якусь посаду, імітуєш відданість режиму і вважаєшся патріотом (а на державній службі усі злочини імітують відданість і вважаються патріотами), то тобі прощається багато чого. Крадь, та знай міру. Приблизно співвіднось свою посаду, близькість до вищого начальства з кількістю краденого, але не попадайся. Якщо ж уже попався, то щонайменше виключать з партії, знімуть з посади, якщо й не посадять, то засунуть кудись геть із очей. Тепер же немає жодної міри і жодних правил. Одного злочинця показово саджають, а другого...

Всі пам'ятають історію з міністром, який украв мільярди і, не догодивши комусь у чомусь іншим (але не тим, що украв мільярди), став фігурантом великої справи. Скільки було радості в нашому суспільстві, що прагне крові і справедливості! Інтернет гудів. Телеканали охоче показували, як колишній любимчик найверховнішого начальника покірно з'являється на допити в слідчий комітет. Народ переживав радісне хвилювання, що ось воно, розпочалася справжня війна з корупцією, всі наввипередки припускали, який строк він отримає, сподівалися, що немаленький, а оптимісти передбачали навіть розстріл. І раптом все закінчилося пшиком, справу тихцем закрили, екс-міністр отримав нову посаду, не таку велику, як раніше, але достатньо хлібну, на тому все й завершилося.

Акуша нашу державу називає злочинською і клептократичною, а головним злочинцем, каже, є, я навіть боюсь сказати хто. І стверджує, що ще рік-два і держава розвалиться від корупції. Я заперечую, що це нісенітниця, корупція у нас велика, але збитки від неї, як мені сказав один освідомлений економіст, не більше двох відсотків від ВВП, це для такої великої і багатой країни ніщо.

– Два відсотки це ніщо, – каже Акуша, – але для того, щоб їх захистити, потрібні решта відсотків, яких ледь не вистачить до ста. Я кажу: як це так? Він каже: а ось так. Уяви, каже, собі, що ти голова держави, легітимно обраний більшістю народу. До того, як тебе вибрали, ти був чесним-пречесним, але коли в твоїх руках опинився ключик до всієї казни держави, ти не втримався і з мільярда мільярдів поцупив один.

– Всього-на-всього?

– Ну, якщо хочеш, сорок чи сто сорок мільярдів, не важливо, це все одно збиток для держави на тлі всіх інших витрат мізерний. Але якщо навіть один, він тягне за собою такі наслідки, які треба захищати усією рештою бюджету країни.

– Поясни, – кажу я йому.

– Пояснюю. Почнемо з того, що й один мільярд неможливо поцупити одному, навіть якщо ти Най-Най. Укравши, ти мусиш поділитися з тими, хто допоміг тобі це зробити, чи дати їм також украсти, чи просунутися по службі, чи отримати за безцінь скількись-то гектарів дорогої землі, чи виграти тендер на будівництво чогось крупного, чи очолити нафтову компанію, чи ще якимось винагородити послужливого чоловіка. Все це робиться негласно, але суспільство складається з

дуже багатьох людей, і деякі з них, особливо з тих, кому нічого не перепало, бувають уважні і цікаві. Хтось щось дізнається, пронюхує, розп'якає, підуть чутки, витік у пресу чи в інтернет. Поки ти при владі, всі ці чутки і витіки тебе можуть не турбувати. Але як тільки-но ти згадаєш, що твоє перебування у владі обмежено конституційними строками, одразу дотямиш, що привід для стурбованості все-таки є. Є ризик, що той, хто легітимно змінить тебе на вищому посту, може зацікавитися і вкраденими мільярдами, і статками тих, хто допоміг тобі його украсти. Тому для початку треба спробувати заткнути пельку тим, хто занадто багато знає, п'якає і виносить в інтернет. Є багато способів зробити це, але всі вони кримінальні і, між іншим, чогось коштують. Якщо ними скористатися, то у майбутньої влади виникнуть додаткові питання. У передбаченні цього ти прийдеш до висновку, що за владу, хочеш чи не хочеш, а прийдеться триматися. Значить, треба підправити конституцію і наступні вибори провести зі стовідсотковою гарантією виграшу. Якщо вибори справжні, то стовідсоткової гарантії немає ні в кого, а якщо інші, то тут треба залучити чарівника Ч. Чарівник зробить так, що інші кандидати, якщо мають бодай найменший шанс, будуть зняті з перегонів на самому початку і будуть замінені підставними, але про всяк випадок і підставним розгулятися ніяк не дадуть. Також чарівник Ч. проведе і вибори в наш начебто парламент зі стовідсотковою гарантією, що він весь буде слухняним і зайвих запитань ніколи не поставить. Зауважимо, що вибори чесні коштують чималих грошей. Вибори нечесні вимагають іще більше вкладень.

Нагадую, що все це мені пояснює мій друг Акуша.

– Тепер, – каже він, – дивись, що виходить. Вибори пройшли з грубими порушеннями. Вони настільки грубі, що люди, велика маса, не витримали і вийшли на вулицю з протестом і вимогою повторних виборів. Можеш ти це допустити? Якби не той мільярд, який ти вкрав спочатку, ти міг би вийти на вулицю, очолити цей протест, розпустити парламент і освіжити свою владу, вливши в неї нову енергію. У крайньому випадку, піти з честю. Але ти вже цього зробити не можеш, і тобі доводиться стати диктатором. Керівників протесту – у кутузку, решту – кого задобрити, кого залякати. Для цього потрібна поліція, готова виконувати будь-які накази, підкуплені слідчі, продажні судді. Їх всіх потрібно заохочувати, підвищувати їм зарплати, спокушати їх іншими пільгами, а їх чесних колег так чи інакше відсувати від справ, аби правосуддя в жодному разі не змогло запанувати. У суспільстві, в певному середовищі, невдоволення наростатиме. Щоби воно не розповсюдилося в широких масах населення, його слід душити в зародку. Репресіями, загрозами репресій, оголошенням особливо невдоволених іноземними агентами, п'ятою колоною, ворогами вітчизни. Треба

створити величезний і вмілий пропагандистський апарат, який вихвалитиме твої дії і чорнитиме твоїх супротивників. На все це витрачаю величезні гроші. Ставши диктатором, ти втрачаєш здатність тримати біля себе обдарованих людей. Все більше тебе оточують люди, що вміють лестити і піддакувати, але все менш компетентні. Державою керують усе гірше ідесь щось горить, щось валиться. Радники дають дурнуваті поради. Приймаються помилкові рішення. Наприклад, вирішити якусь проблему за допомогою маленької переможної війни? Вдалося. Захопити якусь територію без єдиного пострілу? Вдалося! Народ тріумфує. Рейтинг росте. Але при захопленні території радники і ти сам не прорахували, у скільки обійдеться її захоплення, утримання і підтримка. Чи не стане ця територія поперек горла? Поки що все йде добре і виникає спокуса захоплення ще однієї території. А тут сторона, що поступилася першим шматком, раптом спротивилась і просто-таки за наступний шмат вчепилася. Розпочинається війна і йде не так, як ти розраховував. Кров, злочини, помилки і втрати. Все це коштує вже дуже великих грошей. А ще вияснюється, що крім тебе, твоєї країни і країни, на яку ти напав, є ще зовнішній світ, який чомусь не залишається байдужим, починає тебе побоюватись і, побоюючись, пропонує відступити або хоча б зупинитися. Ти відступати уже не можеш, тоді вони проти твоєї країни здійснюють недружелюбні дії, приймають якісь санкції і, не розуміючи, як далеко ти збираєшся зайти у своїх амбіціях, розпочинають зміцнювати оборону. А ти, звичайно, сприймаєш це як виклик і зі свого боку розпочинаєш зміцнюватися. Витрачати більше грошей на армію, на озброєння і переозброєння. Бюджет все більше орієнтується на війну, на велику війну, здійснюються вже зовсім безумні, безглузді і непосильні трати на виготовлення нових ракет, кораблів, літаків, танків і гармат. У результаті всього величезного бюджету величезної країни дев'яноста восьми відсотків його не вистачає, щоб замінити двохвідсотковий збиток, нанесений тобою з самого початку. А тим часом нафта дешевіє, рубль падає, все дорожчає і значній частині населення вже не вистачає грошей ні на їжу, ні тим паче на ліки. Невдоволення зростає, зріє щось на кшталт бунту, і ти, не знаючи, як з цим справитися, готовий на все для збереження своєї влади, свободи і життя. Намагаючись зміцнити систему, ти розставляєш на всі ключові пости людей, що демонструють тобі відданість, а насправді безпринципних і продажних. Саме тому, що вони продажні, і відданість їхня такої самої якості. На випадок чого, вони тебе, не гаючись, здадуть, пов'яжуть і доставлять на місце звершення правосуддя. Ти, вже не зважаючи ні на які витрати, знову зміцнюєш армію, зміцнюєш свою охорону, зміцнюєш поліцію (нікому з них при цьому не вірячи), ти для можливого розгону людей виробляєш запаси гірничного газу, закупляєш водомети, заздалегідь дозволяєш поліцейським на випадок чого застосовувати зброю. Але бувають же випадки, коли водомети не допомагають, а поліцейські відмовляються стріляти в людей. І все це тому, що колись ти

піддався жалюгідній по суті спокусі украсти мільярд. Утім, коли ти побачиш, що у тебе вже виходу немає, ти зрозумієш, сім бід – один одвіт, і до вкраденого мільярду можна, не боячись, додати іще хоч сто-двісті-триста, для максимальної суворості можливого суду і першого мільярду буде досить.

Все це Акуша роз'яснював мені на пальцях, коли ми сиділи в нього на розваленій його веранді і пили самогон чи, як він його називав, кальвадос, його власного виробництва з його ж яблук. А потім я пішов до себе, ліг і довго крутився і лише близько трьох ночі щойно заплющив очі, він мені подзвонив і, не поцікавившись, чи не дуже пізно, доповнив свої міркування про вартість першого вкраденого мільярда думкою, до якої я дійшов власним розумом:

– Слухай, забув сказати ще ось що. Укравши мільярд, виправляючи конституцію, посилюючи поліцію, фальсифікуючи вибори, він повинен і можливого наступника підібрати, котрий вже щось украв, який, якщо і змінить його при житті, то сам, в усьому цьому забруднений, розкривати його не посміє.

Над чим ви зараз працюєте?

Пригадані мною міркування Акуші навіяли мені смутні думки, що якщо він правий, то немає жодної надії, що у нас у хоч трохи осяжному майбутньому на вершині влади може опинитися чесна людина. В усякому разі мені до цього за допомогою кліща чи без нього вже не дожити.

Щоб відволіктися від таких думок, я переключився на дурницю: зосередив свою увагу на якомусь апараті, який зеленими і червоними індикаторами переморгується.

– Цікаво, – питаю Зінулю, – що це у вас за прилад?

– А я не знаю, – стонула вона плечима.

– Як не знаєте? – здивувався я. – Він для чогось же потрібен.

– Не знаю, навіщо, може, і був потрібен, а тепер так – бутафорія.

Ось кажуть, що асоціативний вид мислення це найнижчий вид мислення. Коли б я в це повірив, міг би померти від комплексу неповноцінності. Бо завжди мислю асоціативно. Зінуля сказала: прилад бутафорський. Я з нею негайно погодився і розвинув цю думку далі:

– У нас все бутафорське. Бутафорський уряд, бутафорський парламент, бутафорський суд, бутафорські вибори, бутафорська невідкладна медична допомога.

– Як ви мислите оригінально, – оцінила Зінуля. – Ви також письменник.

– Що значить також? – не зрозумів я.

– Ну, я маю на увазі Семигуділов письменник і ви також.

– Це я також? – обурився я до глибини душі. – Це він також. Якщо він взагалі письменник.

– Петро Ілліч, – втрутилася з поправкою Варвара, – не просто письменник. А дуже відомий письменник. Набагато відоміший за вашого Семигуділова.

– Ну, як це? – не повірила Зінуля. – Семигуділова знають всі, навіть ті, котрі книжок не читають.

– Саме ті, хто не читає, а дивляться безглузді ток-шоу по зомбоящику. А читачі книжок знають Петра Ілліча.

– А-а, – ставлення до сказаного Зінуля виявила незрозумілою, шанобливою, очевидно, емоцією. – А над чим ви зараз працюєте?

– Смішне запитання, – сказав я.

– Чому смішне?

– Тому, що цікавитися, над чим письменник працює зараз, є смисл тільки в тому випадку, коли знаєш, над чим він працював раніше.

– А над чим ви працювали раніше?

– Петро Ілліч, – знову втрутилася Варвара, – написав дванадцять романів. Але раз ви книжок не читаете...

– До восьмого класу читала. А потім перша любов, перша вагітність, перший аборт, а далі було уже не до книжок.

– Але, може, ви до вагітності бодай роман «Зимове літо» прочитали? – зробила припущення Варвара.

– «Зимове літо»? – повторила Зінуля. – Аякже! Ще й як читала! В дитинстві. І серіал дивилася. Як раз по цьому, як ви кажете, зомбоящику. Разів два дивилася, не менше. А чого ж це ви одразу не сказали? Якби я знала, я би вас не тільки в академічну, в кремлівську лікарню влаштувала б.

– Та мені хоч у яку, аби швидше.

– А навіщо швидше? Вам що – кепсько? Та ви, я дивлюсь, зблідли. Паша, що ти як молоко везеш? Жми на залізку!

Кліщі з супутників

Паша натис на залізку і далі ми хвацько поїхали: з мигалкою, крякавкою і сиреною. Посеред ночі пробок не було, але машин залишалося іще чимало, і раз по раз вони накопичувалися перед червоним світлом, але тоді ми їх обминали по зустрічній і летіли на червоне світло. І я на якийсь час уявив себе поважним чоловіком, для якого немає ні черг, ні правил руху, який може з легким презирством позирати на тих, які зобов'язані дотримуватись швидкісного режиму, не перетинати суцільні лінії і рахуватися з кольором світлофора. І мені так сподобалось дивитися на цих, які не мають права витикатися з ряду, перетинати якісь лінії, мусять стовбичити перед червоним світлом, що я бодай на короткий час відчув себе одним із тих, котрі так їздять завжди. І Паша летів по зустрічній і на червоне світло, а іноді пригальмовував, бачачи попереду зелений. Ось як мене везли! А ви кажете, не академік! Втім, занадто задаватися не буду,

це ж не мене везли, а його, того, що сидів у мені. А він же, падлюка, вже зовсім не академік. Він не академік, а я, виходить, без нього і зовсім ніхто, а з ним – його оболонка. Уявляєте собі, я, людина, інтелектуал, письменник, автор книжок, носій багатьох звань і лауреат різних премій, шанований сотнями тисяч чи навіть мільйонами читачів, з точки зору кліща, був всього лише його оболонкою. Поживним середовищем. Біомасою. І лише як оболонка достойний того, щоб мене ось так возили. І при усвідомленні цього факту гордовите усвідомлення, що я якийсь не такий, як всі, майже негайно пригасло.

Конец ознакомительного фрагмента.

Купить: https://tellnovel.com/ru/voynovich_volodimir/malinoviy-pel-kan

Текст предоставлен ООО «ИТ»

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию: [Купить](#)